

ZAMONAVIY ILM-FAN VA TA'LIM: MUAMMO VA YECHIMLAR ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

Google Scholar doi zenodo OpenAIRE

+998945668868

<https://innoworld.net>

2025

INNOVATIVE WORLD

**«INNOVATIVE WORLD» ILMIY TADQIQOTLARNI QO'LLAB-
QUVVATLASH MARKAZI**

**«ZAMONAVIY ILM-FAN VA TADQIQOTLAR: MUAMMO VA
YECHIMLAR» NOMLI 2025-YIL № 2-SONLI ILMIY, MASOFAVIY,
ONLAYN KONFERENSIYASI**

**ILMIY-ONLAYN KONFERENSIYA TO'PLAMI
СБОРНИК НАУЧНЫХ-ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЙ
SCIENTIFIC-ONLINE CONFERENCE COLLECTION**

Google Scholar

ResearchGate

zenodo

ADVANCED SCIENCE INDEX

OpenAIRE

**Academic
Resource
Index
ResearchBib**

Directory of Research Journals Indexing

innoworld.net

**« ZAMONAVIY ILM-FAN VA TA'LIM: MUAMMO VA YECHIMLAR » NOMLI
ILMIY, MASOFAVIY, ONLAYN KONFERENSIYASI**

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI PREZIDENTINING 2020 YIL 2-MART KUNGI «ILM, MA'RIFAT VA RAQAMLI IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISH YILI»DA AMALGA OSHIRISHGA OID DAVLAT DASTURI TO'G'RISIDA»GI FARMONIDA KO'ZDA TUTILGAN VAZIFALARNI IJROSINI TA'MINLASH MAQSADIDA «INNOVATIVE WORLD» MCHJ TOMONIDAN TA'SIS ETILGAN «ORIENTAL JOURNAL ACADEMIC AND MULTIDISCIPLINARY JOURNAL (OJAMR)» ILMIY-USLUBIY JURNALINING (O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI PREZIDENTI ADMINISTRATSIYASI HUZURIDAGI AXBOROT VA OMMAVIY KOMMUNIKASIYALARNI RIVOJLANTIRISH AGENTLIGINING 138572-SONLI GUVOHNOMA HAMDA ISSN 3030-3079) "ZAMONAVIY ILM-FAN VA TA'LIM: MUAMMO VA YECHIMLAR" NOMLI ILMIY, MASOFAVIY RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY ONLINE KONFERENSIYASINI E'LON QILADI.

KONFERENSIYA TO'PLAMI ZENODO, OPEN AIRE, OPEN ACCESS VA INTERNET ARCHIVE BAZALARIDA INDEKSLANADI. KONFERENSIYA TO'PLAMIGA DOI RAQAMI BERILADI.

KONFERENSIYA TO'PLAMIGA QUYIDAGI YO'NALISHLAR BO'YICHA MAQOLALAR QABUL QILADI:

1. ANIQ FANLAR
2. TABIIY FANLAR
3. TEXNIKA FANLARI
4. PEDAGOGIKA FANLARI
5. IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLAR
6. TIBBIYOT FANLARI
7. IQTISOD FANLARI
8. QISHLOQ XO'JALIGI FANLARI

ESLATMA! KONFERENSIYA MATERIALLARI TO'PLAMIGA KIRITILGAN MAQOLALARDAGI RAQAMLAR, MA'LUMOTLAR HAQQONIYLIGIGA VA KELITIRILGAN IQTIBOSLAR TO'G'RILIGIGA MUALLIFLAR SHAXSAN JAVOBGARDIRLAR.

The Impact of Artificial Intelligence on Language Learning

Fozila Shoumarova

1st year of bachelordegree students of
Uzbekistan state world languages university

Abstract

Artificial intelligence (AI) has transformed various domains, including education, where it significantly impacts language learning. AI-powered tools, such as chatbots, speech recognition systems, and adaptive learning platforms, offer learners innovative and efficient methods. However, questions remain regarding AI's effectiveness, limitations, and potential in language acquisition. This paper examines the role of AI in language learning, discussing its advantages, challenges, and future prospects. While AI enhances personalization, accessibility, and engagement, it cannot fully replace human interaction, which remains essential for cultural understanding, emotional connection, and real-life communication. The study concludes that an integrated approach, combining AI advancements with human expertise, offers the most effective path forward.

Key words: Artificial Intelligence (AI), Language Learning, AI-powered tools, Personalized Learning, Speech Recognition, Adaptive Learning Platforms, Real-Time Feedback, Pronunciation Improvement, AI in Education, Human Interaction, Over-Reliance on AI, Academic Integrity, Digital Divide, Cultural Understanding, Future Prospects of AI, Natural Language Processing (NLP), Chatbots, Duolingo, ChatGPT, AI-generated Content

Introduction

Artificial intelligence (AI) refers to computer systems designed to simulate human intelligence through learning, reasoning, and problem-solving. In recent years, AI has revolutionized various sectors, including education, where it plays a crucial role in language learning. AI-powered applications provide learners with personalized and engaging learning experiences, breaking geographical and temporal barriers. However, despite its advantages, AI raises concerns about the lack of human interaction, excessive dependence on technology, and potential inequalities in access. This paper explores the impact of AI on language learning by analyzing its benefits, limitations, and future directions.

Advantages of AI in Language Learning

Personalized Learning

AI-powered language learning platforms adapt to learners' strengths, weaknesses, and learning styles, offering tailored content. By analyzing users' progress, AI can suggest specific exercises, vocabulary, and pronunciation drills that optimize learning outcomes. This personalization enhances engagement and motivation, ensuring that learners receive targeted support.

Accessibility and Flexibility

AI-based applications enable learners to access lessons, exercises, and tutoring from any location at any time. This flexibility removes traditional barriers, making language education more accessible, especially for individuals with limited resources or disabilities. AI can simplify content, suggest alternative words, and provide real-time feedback, making language learning more inclusive.

Real-Time Feedback and Pronunciation Improvement

Advanced speech recognition technologies integrated into AI-driven platforms analyze learners' pronunciation and accents, offering precise feedback. Instant error detection and correction accelerate the learning process, allowing students to refine their speaking skills effectively.

Support for Educators

AI serves as a powerful assistant for teachers, helping them design interactive lesson plans, track student progress, and identify areas that require additional attention. By automating administrative tasks, AI reduces educators' workload, enabling them to focus on higher-order teaching activities.

Challenges and Limitations of AI in Language Learning**Lack of Authentic Human Interaction**

Language acquisition involves more than grammar and vocabulary; it requires cultural nuances, contextual understanding, and social interactions. AI, despite its advancements, struggles to replicate human emotions, tone variations, and spontaneous conversations, limiting its effectiveness in real-world communication.

Over-Reliance on AI

Excessive dependence on AI-based tools may hinder learners' ability to develop critical thinking and self-reliance. Solely relying on AI-generated feedback could reduce creativity and problem-solving skills, preventing learners from adapting to diverse linguistic scenarios.

Academic Integrity Concerns

The increasing use of AI-generated content has raised concerns about academic dishonesty. Many students may submit AI-generated assignments, posing challenges for educators in assessing original work. To counteract this, institutions are implementing AI-detection tools such as Turnitin, which can identify AI-generated texts.

Digital Divide and Inequality

Not all learners have equal access to AI-driven tools due to technological disparities. Wealthier institutions can invest in advanced AI resources, while underprivileged schools may lack the necessary infrastructure. This digital divide could create unequal learning opportunities, placing disadvantaged students at a significant educational disadvantage.

Future Prospects of AI in Language Learning

With continuous advancements in natural language processing (NLP), AI will become increasingly sophisticated in understanding, interpreting, and generating human language. Future AI systems may exhibit greater contextual awareness and emotional intelligence, allowing for more effective communication training.

AI-powered platforms such as Duolingo and ChatGPT already facilitate independent language practice. However, while AI enhances accessibility and efficiency, it cannot replace human teachers who provide emotional support, motivation, and cultural insights. The future of language education lies in a balanced integration of AI and human expertise, ensuring an enriched and effective learning experience.

Conclusion

AI is revolutionizing language learning by offering personalized lessons, real-time feedback, and interactive tools that enhance accessibility and engagement. Despite these benefits, AI cannot fully replace human interaction, which is essential for cultural understanding, emotional connection, and real-life communication. The ideal approach involves leveraging AI as a supportive tool while maintaining the irreplaceable role of human educators. By combining AI-driven efficiencies with human-led instruction, language learners can achieve the best of both worlds.

Reference(APA7):

Norboyev, F. Ch. (2024). Application of artificial intelligence technologies in education. ResearchGate, Abdullayev, A. (2023). Methodology of using artificial intelligence in deep learning of English. CyberLeninka, Mamadaliyev, N. A. o'g'li, & Amirov, J. F. o'g'li. (2023). Artificial intelligence and its impact on human life. Nauchniy Impuls, Dilshod, M. (2023). Increasing the role and impact of artificial intelligence in higher education. ResearchGate, Shomurodov, B. (2023). The role of artificial intelligence in education. NewJournal, <https://www.pearson.com>.

ASSESSMENT OF MORPHOLOGICAL CHANGES AFTER
HEMORRHOIDECTOMY

Kuziboyev Shohrukhbek, Tuychiev Ibrokhim

Fergana Medical Institute of Public Health, Fergana, Uzbekistan

Relevance of the topic: Stapled hemorrhoidectomy (stapled hemorrhoidopexy) is less invasive than open hemorrhoidectomy, leading to reduced postoperative pain, shorter hospital stays, and quicker recovery (Sharma & Farooque, 2024; Agrawal, 2024; Sanap et al., 2024). It preserves anal canal structure by repositioning rather than excising hemorrhoidal tissue, resulting in less bleeding and fewer complications like anal stenosis and incontinence (Sharma & Farooque, 2024; Jha et al., 2024). The procedure also has a shorter operative time and requires less postoperative analgesia (Agrawal, 2024; Saleh et al., 2024). However, it demands technical precision to avoid recurrence, necessitating long-term follow-up (Sanap et al., 2024; Jha et al., 2024). Overall, stapled hemorrhoidectomy is becoming a preferred treatment for grade III and IV hemorrhoids due to its balance of effectiveness and reduced trauma (Saleh et al., 2024; Jha et al., 2024).

This study aims to evaluate morphological changes in the anal canal following hemorrhoidectomy. It compares different surgical techniques to assess their impact on anal structure and function.

Materials and Methods: This study was conducted at Ibrohim Xakim Tabobat Private Hospital, analyzing 56 patients who underwent hemorrhoidectomy over the past three years. Patients were divided into two groups: Group 1 (n=28) underwent stapled hemorrhoidectomy (SH), while Group 2 (n=28) underwent open hemorrhoidectomy (OH). Postoperative assessment included clinical evaluation, histopathological examination, and imaging studies. Key parameters such as postoperative pain, healing time, complication rates (bleeding, stenosis, incontinence), and anal canal morphology were analyzed. Histopathological samples were examined for tissue healing, fibrosis, and inflammatory response. Statistical analysis was performed using Excel software, with significance set at $p < 0.05$.

Results and Discussion: Patients in the SH group experienced significantly less postoperative pain (VAS score: 2.3 ± 0.7) compared to the OH group (5.1 ± 1.2 , $p < 0.01$). The average hospital stay was shorter in the SH group (1.8 ± 0.5 days) compared to the OH group (4.2 ± 1.1 days). Healing time was also faster in the SH group (complete epithelialization in 3.5 weeks) versus the OH group (5.7 weeks, $p < 0.05$).

Histopathological analysis revealed less fibrosis and inflammation in the SH group, while the OH group showed higher levels of tissue disruption and fibrotic changes. Complication rates differed: postoperative bleeding (SH:

3.5%, OH: 10.7%), anal stenosis (SH: 1.7%, OH: 8.9%), and incontinence (SH: 0%, OH: 5.3%).

These findings confirm that stapled hemorrhoidectomy leads to better postoperative recovery, reduced complications, and preserved anal morphology compared to open hemorrhoidectomy. However, SH demands greater surgical precision to prevent recurrence and technical failures.

Conclusion: Stapled hemorrhoidectomy offers faster recovery, less pain, and lower complication rates than open hemorrhoidectomy. The histopathological analysis supports its advantages in preserving anal morphology and reducing inflammatory response. Future research should focus on refining stapled techniques and exploring long-term safety profiles to enhance patient outcomes.

References:

1. Abdumuminov B.R., Eminov R.I., & Gulomov K.K. (2023). UNDERSTANDING FETAL CIRCULATION AND THE TRANSITION TO POSTNATAL CIRCULATION: SHUNTS, PLACENTA, AND CONGENITAL HEART DEFECTS. *Экономика и социум*, (6-1 (109)), 14-21.
2. Gulomov, K. K., Juraev, S. B., Khamdamov, R. A., Kholikov, B. M., & Meliboev, R. A. (2025, February). IMPROVING THE TREATMENT OF COMPLICATIONS IN ENDOUROLOGICAL OPERATIONS FOR UROLITHIASIS. In *INTERNATIONAL CONFERENCE ON SCIENCE, ENGINEERING AND TECHNOLOGY* (Vol. 2, No. 1, pp. 31-33).
3. Gulomov, K. K., Kholikov, B. M., Sh, P. S., & Yokubov, D. Y. (2025). NEUROLOGICAL ASSESSMENT OF POSTOPERATIVE PATIENTS UNDERGOING CORONARY ARTERY BYPASS GRAFTING (CABG). *ZAMONAVIY ILM-FAN VA INNOVATSIYALAR NAZARIYASI*, 2(2), 6-10.
4. Juraev, S. B., Khamdamov, R. A., Meliboev, R. A., & Yokubov, D. Y. (2025). NEW TREATMENT APPROACHES FOR PEDIATRIC UPPER GASTROINTESTINAL OBSTRUCTION IN FERGANA VALLEY. *ZAMONAVIY ILM-FAN VA INNOVATSIYALAR NAZARIYASI*, 2(2), 4-6.
5. Juraev, S. B., Kholikov, B. M., & Sh, P. S. (2025, February). PREVENTIVE MEASURES FOR COMPLICATIONS AFTER GASTROINTESTINAL SURGERY. In *INTERNATIONAL CONFERENCE ON MULTIDISCIPLINARY STUDIES AND EDUCATION* (Vol. 2, No. 1, pp. 11-12).
6. Kh, F. N., & Juraev, S. B. (2025, January). PREVENTION OF TROPHIC ULCERS IN PATIENTS WITH ATHEROSCLEROSIS OF THE FOOT ARTERIES. In *INTERNATIONAL CONFERENCE ON MULTIDISCIPLINARY STUDIES AND EDUCATION* (Vol. 2, No. 1, pp. 4-6).
7. Kh, F. N., & Juraev, S. B. (2025, January). PREVENTION OF TROPHIC ULCERS IN PATIENTS WITH ATHEROSCLEROSIS OF THE FOOT

- ARTERIES. In *INTERNATIONAL CONFERENCE ON MULTIDISCIPLINARY STUDIES AND EDUCATION* (Vol. 2, No. 1, pp. 4-6).
8. Khamraev, A. Z., Eminov, R. I., & Rakhmonov, D. B. (2023). Osobennosti lecheniya detey s gemorroem. *Russian Journal of Pediatric Surgery, Anesthesia and Intensive Care*, 13, 196.
 9. Kholikov, B. M. (2025, February). POSTOPERATIVE DELIRIUM IN CABG PATIENTS: IDENTIFYING RISKS AND OPTIMIZING PERIOPERATIVE MANAGEMENT. In *INTERNATIONAL CONFERENCE ON SCIENCE, ENGINEERING AND TECHNOLOGY* (Vol. 2, No. 1, pp. 14-16).
 10. Ugli, A. A. K. (2024). AI-DRIVEN METAGENOMIC ANALYSIS TO UNCOVER MICROBIAL INFLUENCES ON CANCER DEVELOPMENT. *ORIENTAL JOURNAL OF MEDICINE AND NATURAL SCIENCES*, 1(6), 43-54.
 11. Ёкубов D. On differential diagnostics of spinal cord pathology of organic and functional genesis / Д. Ёкубов, А. Мазалова. – Актуальные вопросы фундаментальной медицины: сегодня и в будущем. – 2024. – № 1. – С. 36.
 12. Кузибоев, Ш. (2025). АНАЛИЗ ОСЛОЖНЕНИЙ ПОСЛЕ ГЕМОРОИДЭКТОМИИ: КЛИНИЧЕСКИЙ СЛУЧАЙ. *Экономика и социум*, (1-2 (128)), 697-701.
 13. Хамраев, А., & Эминов, Р. (2023). Особенности клинического течения геморроя у детей. *Актуальные вопросы детской хирургии*, 1(1), 53-54.

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA SHAXS ISMLARINING O'XSHASH VA FARQLI JIHATLARI**Gulshoda Avloyorova****Shahrisabz davlat pedagogika instituti****Xorijiy tillar amaliyoti va nazariyasi kafedrası o'qituvchisi****E-mail: avloyorovagulshoda@gmail.com****Telefon: 88 756 92 02**

Annotatsiya: Ushbu tezis ingliz va o'zbek tillarida shaxs ismlarining umumiy va farqli jihatlarini lingvistik nuqtayi nazardan tahlil qiladi. Ismlarning kelib chiqishi, semantik tasnifi, grammatik va fonetik xususiyatlari hamda ijtimoiy-madaniy kontekstdagi roli o'rganiladi. Tadqiqot natijalari ushbu tillarning leksik tizimi va madaniy aloqalarini anglashga hissa qo'shadi.

Kalit so'zlar: shaxs ismlari, o'zbek tili, ingliz tili, semantika, lingvistik xususiyatlar, ijtimoiy omillar, madaniy ta'sir

Kirish.

Shaxs ismlari milliy va madaniy o'ziga xoslikni ifodalovchi asosiy til birliklaridan biri hisoblanadi. Ular jamiyatning tarixiy, diniy, etnik va lingvistik xususiyatlarini o'zida aks ettiradi. Har bir jamiyatda shaxs ismlari muayyan urf-odatlar, diniy e'tiqod va tarixiy jarayonlar asosida shakllanadi.

O'zbek va ingliz tillaridagi shaxs ismlarining o'xshash va farqli jihatlarini tahlil qilish orqali biz ushbu tillarning antroponimik tizimini, ularning leksik-semantik xususiyatlarini va madaniy jihatlarini chuqurroq tushunish imkoniyatiga ega bo'lamiz. Shaxs ismlarining kelib chiqishi, ularning jamiyatdagi o'rni va lingvistik xususiyatlari o'zbek va ingliz tillarida turli omillarga bog'liq bo'lib, bu tillar tarixiy taraqqiyoti va madaniy aloqalarini ham aks ettiradi.

Shaxs ismlarining ma'naviy va semantik jihatdan tahlil qilinishi nafaqat lingvistik tadqiqotlar, balki madaniyatlararo aloqalar va tarjima nazariyasi uchun ham muhimdir. Ushbu tadqiqotda ingliz va o'zbek tillarida shaxs ismlarining kelib chiqishi, ularning semantik tasnifi, grammatik va fonetik o'ziga xosliklari hamda ijtimoiy-madaniy kontekstda tutgan o'rni o'rganiladi.

Shaxs ismlarining kelib chiqishi va taraqqiyoti

Ingliz va o'zbek tillarida shaxs ismlari turli madaniy va lingvistik ta'sirlar natijasida shakllangan bo'lib, har ikkala tilning tarixiy aloqalari va xalqaro munosabatlari ularning rivojlanishida muhim rol o'ynagan. Biroq, farqli jihati shundaki, o'zbek tilidagi shaxs ismlarining asosiy manbalari arab, fors-tojik, turkiy va zamonaviy milliy ismlardan iborat bo'lsa, ingliz tilida lotin, yunon, german, fransuz va anglo-sakson tillari asosiy manba hisoblanadi. Masalan, o'zbek tilida Muhammad, Ismoil, Yusuf kabi ismlar keng tarqalgan bo'lsa, ingliz tilida Matto, Luqo, Pavlus kabi ismlar ko'p uchraydi.

Shaxs ismlarining grammatik va fonetik xususiyatlari

Har ikkala tilda shaxs ismlari turli grammatik va fonetik xususiyatlarga ega bo'lib, ularning morfologik tuzilishi va tovush tizimi o'ziga xosdir. O'zbek tilida shaxs ismlari ko'pincha jinsni aniq ifodalash xususiyatiga ega emas (masalan, Jasur, Shodiyona), ingliz tilida esa jinsiy ajratish aniq belgilangan bo'lib, erkak va ayol ismlarining farqlari yaqqol namoyon bo'ladi (masalan, *Jon* – *erkak*, *Meri* – *ayol*). [2,75] Bundan tashqari, ingliz tilida shaxs ismlari odatda ikki yoki undan ortiq bo'g'indan iborat bo'ladi (masalan, *Elizabet*, *Benjamin*), [4,98] o'zbek tilida esa ko'pincha ikki bo'g'inli bo'lib keladi (masalan, *Alisher*, *Nodira*).

Ismlar ma'noviy va semantik guruhlari

Har ikkala tilda shaxs ismlari semantik jihatdan turli guruhlariga bo'linadi. Masalan, diniy kelib chiqishga ega ismlar, tabiat bilan bog'liq ismlar va tarixiy shaxslar nomi bilan bog'liq ismlar mavjud. Farqli jihati shundaki, o'zbek tilidagi ismlar ko'proq islomiy ta'sirga ega bo'lib, arabcha va fors-tojikcha kelib chiqishga ega (masalan, *Muhammad*, *Ismoil*, *Yusuf*), ingliz tilidagi ismlar esa asosan nasroniylik ta'siri ostida shakllangan bo'lib, yunon va lotin manbalariga asoslangan (masalan, *Matto*, *Luqo*, *Pavlus*). Bundan tashqari, tabiat bilan bog'liq ismlarda ham farqlar mavjud: o'zbek tilida *Gulnora*, *Shamsiddin*, *Bahor* kabi ismlar ko'p uchrasa, ingliz tilida *Roza*, *Daryo (River)*, *O'rmon (Forest)* kabi ismlar keng tarqalgan.

Shaxs ismlarining ishlatilishi va ijtimoiy omillar

Ingliz va o'zbek tillarida shaxs ismlarining qo'llanilishida ham o'xshashliklar va farqlar mavjud. O'zbek tilida shaxs ismlari odatda hurmat shakllari bilan birga qo'llaniladi (masalan, aka, opa, otaxon, onaxon), ingliz tilida esa familiya va rasmiy murojaat shakllari keng tarqalgan (masalan, janob – *Mr.*, xonim – *Mrs.*, ser – *Sir*, ledi – *Lady*). [4, 58] Shuningdek, ismlarning qisqartirilishi va laqab shakllari ham farq qiladi: o'zbek tilida, masalan, *Abdumalik* → *Malik*, *Muzaffar* → *Murod* bo'lsa, ingliz tilida *Uilyam* → *Bill*, *Robert* → *Bob* kabi o'zgarishlar kuzatiladi. [3,15]

Ingliz va o'zbek tillarida shaxs ismlarining shakllanishi, semantik tasnifi va ijtimoiy-madaniy ahamiyati tahlil qilingan ushbu tadqiqotdan quyidagi xulosalar chiqarish mumkin.

Birinchidan, har ikkala tilning antroponimik tizimi tarixiy, diniy va lingvistik ta'sir natijasida shakllangan bo'lib, bu ta'sirlar ismlar tizimining boy va xilma-xil bo'lishiga sabab bo'lgan. O'zbek tilida shaxs ismlarining asosiy manbalari arab, fors-tojik va turkiy tillarga borib taqaladi, ingliz tilida esa lotin, yunon, german va fransuz tillaridan kelib chiqqan.

Ikkinchidan, grammatik va fonetik jihatdan ham sezilarli farqlar mavjud. O'zbek tilidagi ismlar ko'pincha ikki bo'g'indan iborat bo'lib, jinsiy ajratish unchalik aniq namoyon bo'lmasa, ingliz tilida esa jinsiy farqlanish yaqqol sezilib, ko'pincha uch yoki undan ortiq bo'g'indan iborat ismlar keng qo'llaniladi.

Uchinchidan, semantik guruhlanish jihatidan ingliz va o'zbek ismlarida o'xshash jihatlar mavjud bo'lib, ularning diniy, tabiat bilan bog'liq va tarixiy shaxslar nomidan olingan turlari mavjud. Lekin o'zbek ismlari ko'proq islomiy ta'sirda bo'lsa, ingliz ismlari asosan nasroniylik va antik madaniyat ta'sirida shakllangan.

To'rtinchidan, shaxs ismlarining qo'llanilishi va ijtimoiy-madaniy kontekstdagi roli ham turlicha. O'zbek tilida ismlar hurmat shakllari bilan qo'llaniladi va oilaviy muhitda keng tarqalgan bo'lsa, ingliz tilida rasmiylikka e'tibor kuchliroq bo'lib, familiya va murojaat shakllari muhim o'rin tutadi.

Xulosa:

Umuman olganda, ingliz va o'zbek tillaridagi shaxs ismlarining tadqiqi lingvistik jihatdan qiziqarli va muhim mavzu hisoblanadi. Ushbu tadqiqot natijalari kelajakda lingvistika, tarjima nazariyasi va madaniyatshunoslik sohalarida yanada chuqurroq o'rganilishi mumkin. Ayniqsa, shaxs ismlarining ijtimoiy-madaniy jihatdan ta'siri, ularning zamonaviy kommunikatsiyadagi o'rni va nom berish an'analari bilan bog'liq tahlillar kelgusida kengroq tadqiq qilinishi lozim. Shuningdek, globalizatsiya jarayonida ingliz va o'zbek tillaridagi ismlar tizimidagi o'zgarishlar, yangi tendensiyalar hamda xorijiy ta'sirlar bo'yicha tadqiqotlarni davom ettirish muhimdir. Shaxs ismlarining xalqaro aloqa, madaniyatlararo muloqot va tarjimada tutgan o'rni yanada kengroq o'rganilishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ahmadjonov, A. *O'zbek antroponimikasi: tarix va taraqqiyot*. Toshkent: Fan, 2005.
2. Crystal, D. *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
3. Jo'rayev, H. *O'zbek tilida ismshunoslik masalalari*. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2018.
4. Smith, J. *Names and Naming: People, Places, Perceptions*. Oxford University Press, 2015.
5. Yuldashev, S. *Madaniyat va til: shaxs ismlarining lingvistik tahlili*. Samarqand: Ilm Ziyo, 2020.

**OLIV TA'LIM TALABALARIDA DIDAKTIK KOMPETENSIYALARNI
RIVOJLANTIRISH UCHUN ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARDAN
FOYDALANISH****Ho'jamberdiyeva Fotima Ne'matovna****ADPI Boshlang'ich ta'lim stajyor o'qituvchisi**

Annotatsiya: Ushbu tezisdagi oliy ta'lim talabalarida didaktik kompetensiyalarni rivojlantirishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanishning ahamiyati tahlil qilinadi. Tezisdagi, zamonaviy texnologiyalar, masalan, interaktiv platformalar, virtual va kengaytirilgan haqiqat, adaptiv o'qitish tizimlari va boshqa innovatsion vositalar orqali ta'lim jarayonini samarali tashkil etish, o'quvchilarning motivatsiyasini oshirish va o'quv materiallarini individual tarzda taqdim etish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi. Didaktik kompetensiyalarni rivojlantirish uchun zamonaviy texnologiyalarni qo'llash, o'qituvchilarga ta'limni individual va interaktiv tarzda o'tkazish imkonini beradi hamda talabalarning mustaqil fikrlash va o'rganish jarayonidagi faolligini oshiradi.

Kalit so'zlar: Didaktik kompetensiyalar, zamonaviy texnologiyalar, interaktiv o'qitish, virtual haqiqat, pedagogik metodlar.

Аннотация: В данной работе анализируется использование современных технологий для развития дидактических компетенций у студентов высших учебных заведений. Рассматриваются возможности применения таких технологий, как интерактивные платформы, виртуальная и дополненная реальность, адаптивное обучение и другие инновационные средства для эффективной организации учебного процесса, повышения мотивации студентов и индивидуализации учебных материалов. Использование современных технологий в обучении позволяет преподавателям проводить занятия более интерактивно и индивидуально, а также повышать активность студентов и развивать их навыки самостоятельного мышления и обучения. Работа также выделяет методологические основы и практическую значимость применения современных технологий в образовательном процессе.

Ключевые слова: дидактические компетенции, современные технологии, высшее образование, интерактивное обучение, виртуальная реальность, дополненная реальность, адаптивное обучение, инновационные методы.

Annotation: This thesis analyzes the use of modern technologies for developing didactic competencies among higher education students. It explores the potential of technologies such as interactive platforms, virtual reality, augmented reality, adaptive learning, and other innovative tools to effectively organize the learning process, enhance student motivation, and

individualize learning materials. The application of modern technologies in education allows instructors to conduct lessons in a more interactive and personalized manner, while also increasing student engagement and developing their independent thinking and learning skills. The thesis also highlights the methodological foundations and practical significance of applying modern technologies in the educational process.

Keywords: didactic competencies, modern technologies, higher education, interactive learning, virtual reality, augmented reality, adaptive learning, innovative methods.

Zamonaviy ta'lim tizimi talabalar uchun ta'limni yanada sifatli va samarali qilishni maqsad qiladi. Oliy ta'limda didaktik kompetensiyalarni rivojlantirish masalasi, pedagogik metodlarni takomillashtirish va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish orqali o'quv jarayonini innovatsion usullarda qo'llashni o'z ichiga oladi. Didaktik kompetensiyalar, o'qituvchilarning o'quv jarayonini tashkil etishdagi qobiliyatlarini ifodalovchi asosiy ko'nikmalarni anglatadi. Zamonaviy texnologiyalar esa o'quvchilarga yangi bilimlarni o'rganish va o'zlashtirishda yordam berish bilan birga, ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi. Ushbu tezisda, zamonaviy texnologiyalarni didaktik kompetensiyalarni rivojlantirishda qanday qo'llanishi va ularning ta'lim jarayoniga qanday ta'sir qilishini tahlil qilish maqsad qilingan[1].

Zamonaviy Texnologiyalar Va Didaktik Kompetensiyalar.

Didaktik kompetensiyalar – bu o'qituvchilarning o'quv jarayonini tashkil etish va boshqarishdagi malakalari, bilim va ko'nikmalarini o'z ichiga oladi. Bu kompetensiyalar o'qituvchining talabalarga bilimni taqdim etish usullari, o'quv jarayonini rejalashtirish, ta'lim metodlarini tanlash va amalga oshirishni o'z ichiga oladi. Zamonaviy texnologiyalar, o'quvchilarni o'rganish jarayonida faollashtirish, o'quv jarayonini individuallashtirish va o'rganish sifatini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Zamonaviy texnologiyalar yordamida ta'limning asosiy jihatlari quyidagilar orqali rivojlanadi:

Interaktiv darslar: Elektron ta'lim platformalari, masofaviy ta'lim tizimlari, mobil ilovalar o'quvchilarga ta'lim materiallarini interaktiv tarzda taqdim etishga imkon beradi. Bu, o'quvchilarni ta'lim jarayoniga faol jalb qilish imkoniyatini yaratadi. Masalan, Moodle, Google Classroom kabi platformalar o'qituvchilar va talabalarga o'quv materiallari, topshiriqlar, testlar va muhokamalarni onlayn tarzda amalga oshirish imkonini beradi.

Virtual va kengaytirilgan haqiqat: Virtual (VR) va kengaytirilgan haqiqat (AR) texnologiyalari, o'quvchilarga ilmiy tushunchalarni amaliy ravishda ko'rish va o'rganish imkonini beradi. Masalan, biologiya, fizika yoki kimyo kabi fanlarda o'quvchilar o'rgatish materiallarini 3D formatda ko'rish orqali yanada samarali o'rganishlari mumkin. Bu texnologiyalar, talabalar uchun o'rganish jarayonini qiziqarli va interaktiv qiladi.

O'qitishning moslashuvchanligi: Zamonaviy texnologiyalar yordamida o'quv jarayoni o'quvchilarning individual ehtiyojlariga moslashtirilishi

mumkin. Bu esa o'quvchilarning o'z-o'zini boshqarish va o'rganish jarayonida faolligini oshiradi. Masalan, adaptive learning texnologiyalari, talabaning bilish darajasini doimiy ravishda tahlil qilib, unga moslashtirilgan o'quv materiallarini taqdim etadi[2].

Zamonaviy Texnologiyalarni Didaktik Kompetensiyalarni Rivojlantirishda Qo'llashning Asosiy Afzalliklari.

O'quvchilarni faollashtirish: Texnologiyalar yordamida o'quvchilarni faollashtirish va ularning mustaqil ishlash qobiliyatlarini rivojlantirish mumkin. Masalan, onlayn o'yinlar, simulatsiyalar va testlar o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi, o'rganish jarayonida yanada ko'proq ishtirok etishga undaydi.

1. O'quv jarayonini individualizatsiya qilish: Zamonaviy texnologiyalar yordamida har bir talabaga uning individual ehtiyojlari va qobiliyatlariga mos keladigan ta'lim materiallari taqdim etiladi. Bu, o'z navbatida, o'quvchilarning o'rganish samaradorligini oshiradi va ularning mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

2. O'qituvchilarning didaktik kompetensiyalarini oshirish: O'qituvchilar zamonaviy texnologiyalar yordamida darsni yanada interaktiv va samarali tashkil etadilar. Ular o'quvchilarga yangi metodlar va yondashuvlarni o'rgatishda innovatsion texnologiyalardan foydalanadilar, bu esa o'quv jarayonining sifatini yaxshilaydi.

Ko'p ma'lumotlardan foydalanish: Zamonaviy texnologiyalar yordamida o'qituvchi va talabalar turli xil manbalardan ma'lumot olish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu, ta'limni yanada boyitadi va o'quvchilarning umumiy bilim doirasini kengaytiradi[3].

Zamonaviy Texnologiyalarning Oliy Ta'limda Samaradorligini Baholash Zamonaviy texnologiyalarni ta'lim jarayoniga qo'llash, o'quvchilarning bilim darajasini oshirish, ularning faolligini oshirish va o'rganish motivatsiyasini kuchaytirishga yordam beradi. Biroq, texnologiyalarni muvaffaqiyatli qo'llash uchun o'qituvchilarni texnologik tayyorgarlikdan o'tkazish, shuningdek, o'quvchilarning ehtiyojlarini to'g'ri tahlil qilish zarur[4].

Xulosa qilib aytganda zamonaviy texnologiyalarni o'qitish jarayoniga joriy etish, didaktik kompetensiyalarni rivojlantirish uchun samarali vosita bo'lishi mumkin. O'qituvchilarni yangi texnologiyalardan foydalanishga tayyorlash, o'quvchilarni ta'lim jarayoniga faol jalb qilish va o'rganish sifatini oshirishga imkon yaratadi. Bu jarayonda innovatsion texnologiyalar ta'lim tizimining sifatini oshirish va talabalar uchun yanada samarali o'quv muhiti yaratish uchun katta imkoniyatlar yaratadi. Shunday qilib, zamonaviy texnologiyalarni ta'limda joriy etish, o'quvchilarni faollashtirish, ularning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish va o'rganish jarayonining sifatini oshirishda katta ahamiyatga ega. Ta'lim jarayonini zamonaviy texnologiyalar asosida takomillashtirish, oliy ta'lim tizimining sifatini yaxshilashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Kobzareva, T. A. (2019). Didaktika: nazariya va amaliyot. Tashkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti.
2. Kulikov, A. S. (2021). Zamonaviy ta'lim texnologiyalari va innovatsiyalar. Moskva: Pedagogika nashriyoti.
3. Javadova, N. B. (2020). Oliy ta'limda zamonaviy texnologiyalarni qo'llash: uslubiy qo'llanma. Toshkent: O'zbekiston davlat pedagogika universiteti.
4. Dastanova, G. Z., & Karimova, S. K. (2021). Ta'limda interaktiv metodlar va texnologiyalar. Tashkent: "O'qituvchi" nashriyoti.

Iqtisodiy ko'rsatkichlarning foiz miqdorini hisoblashda ehtimollik metodlari.

R. Qo'chqarova

"University of Economics and Pedagogy", NOTM
boshlang'ich ta'lim yo'nalishi III bosqich talabasi.

A.G. Abdullayev

"University of Economics and Pedagogy", NOTM
"Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim" kafedrası dosenti.

Ma'lumki ehtimollik hodisa ro'y berish imkoniyatini baholovchi miqdor sifatida kiritiladi. Biror hodisa ro'y berish ehtimolligi p ga teng bo'lsa, uni ro'y berish imkoniyati $100p$ foiz deb olish mumkin. Agar umumiy partiyadan tasodifiy tarzda olingan mahsulotning sifatsiz bo'lish ehtimolligi 0,2 deb topilgan bo'lsa, bu umumiy partiyadagi mahsulotlarning o'rtacha 20 foizi sifatsiz deb hisoblashga asos bo'ladi. Aksariyat iqtisodiy masalalarda mahsulotlar umumiy partiyasidagi biror sifatga ega bo'lganlarini foiz miqdorini aniqlash muhim bo'ladi. Quyida biz foiz topish bilan bog'liq ba'zi masalalarni ehtimollik usullaridan foydalanib echishga doir misollar keltiramiz.

Misol -1. Televizor tayorlashga ixtisoslashgan korxonada 60 foiz rangli va 40 foiz oq-qora televizorlar tayorlanadi. Agar korxona mahsulotlarining 50 foizi, rangli televizorlarning esa, 40 foizi eksportga tayorlanishi ma'lum bo'lsa, quyidagi ko'rsatkichlarni aniqlang.

- Eksportga tayorlanayotgan rangli televizorlar necha foizni tashkil etadi?
- Ichki bozorga tayorlanayotgan oq-qora televizorlar necha foizni tashkil etadi?
- Oq-qora televizorlarning necha foizi eksport uchun tayorlangan?
- Eksportga tayorlanayotgan televizorlarning necha foizi oq-qora televizorlardan iborat?

Echilishi:

Ehtimollik usullaridan foydalanish qulay bo'lishi uchun quyidagicha hodisalar kiritib olamiz:

Tasodifiy olingan televizorning rangli bo'lishini R , eksportga tayorlangan bo'lishini esa, E kabi belgilaymiz. U holda a) punkta so'ralgan foiz miqdori $100 \cdot P(RE)$ ga teng bo'ladi. Ehtimollikning ko'paytirish formulasiga ko'ra

$P(RE) = P(R) \cdot P(E/R) = 0,6 \cdot 0,4 = 0,24$ bo'ladi, demak eksportga tayorlanayotgan rangli televizorlar korxona mahsulotlarining 24 foizini tashkil qilar ekan.

b) Ichki bozorga tayorlanayotgan oq-qora televizorlar $100 \cdot P(\bar{R}\bar{E})$ foizni tashkil qilishiga ishonch hosil qilish qiyin emas. $P(\bar{R}\bar{E})$ ehtimollikni hisoblash uchun quyidagi munosabatlardan foydalanamiz:

$$P(\bar{R}\bar{E}) + P(R\bar{E}) = P(\bar{E}) \quad \text{va} \quad P(RE) + P(R\bar{E}) = P(R)$$

misol shartida berilganlardan foydalanib, avval $P(R\bar{E})$ ni so'ngra $P(\bar{R}\bar{E})$ ni hisoblaymiz:

$$P(R\bar{E}) = P(R) - P(RE) = 0,6 - 0,24 = 0,36$$

$$P(\bar{R}\bar{E}) = P(\bar{E}) - P(R\bar{E}) = 0,5 - 0,36 = 0,14$$

Demak, ichki bozorga tayorlanayotgan oq-qora televizorlar korxona mahsulotlarining 14 foizini tashkil qilar ekan.

c) Oq-qora televizorlarning necha foizi eksport uchun tayorlangan ekanligini bilish uchun $P(E/\bar{R})$ shartli ehtimollikni topish va uni 100 ga ko'paytipish zarur bo'ladi. Buning uchun quyidagi munosabatlardan foydalanamiz:

$$P(E/\bar{R}) = \frac{P(E\bar{R})}{P(\bar{R})} \quad \text{va} \quad P(RE) + P(E\bar{R}) = P(E)$$

$$P(E\bar{R}) = P(E) - P(RE) = 0,5 - 0,24 = 0,26;$$

$$P(E/\bar{R}) = \frac{P(E\bar{R})}{P(\bar{R})} = \frac{0,26}{0,40} = 0,65$$

demak, oq-qora televizorlarning 65 foizi eksport uchun tayorlanayotgan ekan.

e) Eksportga tayorlanayotgan televizorlarning necha foizi oq-qora televizorlardan iborat ekanligini topish uchun esa, c) punktda topilgan shartli ehtimollikning aksini, y'ani $P(\bar{R}/E)$ ni hisoblash va natijani 100 ga ko'paytirish kerak bo'ladi. Buni esa, avvalgi punktlarda topilganlardan foydalanib, osonlikcha hisoblaymiz:

$$P(\bar{R}/E) = \frac{P(E\bar{R})}{P(E)} = \frac{0,26}{0,50} = 0,52$$

demak, eksportga tayorlanayotgan televizorlarning 52 foizi oq-qora televizorlardan iborat ekan.

Misol - 2. 50 kishidan iborat chet tili o'qituvchilaridan tashkil topgan turistlar guruhida 25 nafar ingliz tilini biluvchilar, 22 nafar nemis tilini biluvchilar va 20 nafar fransuz tilini biluvchilar bor. Agar turistlarning 8 nafari ingliz va nemis tillarini, 7 nafari ingliz va fransuz tillarini va yana 5 nafari nemis va fransuz tillarini bilishi ma'lum bo'lsa, quyidagi ko'rsatkichlarni aniqlang.

- Har uchta tilni biladigan turistlar necha foizni tashkil etadi ?
- Faqat ingliz tilni biladigan turistlar necha foizni tashkil etadi ?
- Faqat bitta tilni biladigan turistlar necha foizni tashkil etadi ?

d) Faqat bitta tilni bilmaydigan turistlar necha foizni tashkil etadi ?

Echilishi:

Ehtimollik usullaridan foydalanish qulay bo'lishi uchun quyidagicha hodisalar kiritib olamiz:

Turist ingliz tilini bilishi hodisasini E bilan, nemis tilini bilish hodisasini D bilan va fransuz tilini bilish hodisasini F bilan belgilab olamiz:

- Har uchta tilni biladigan turistlarning foiz miqdori $100 \cdot P(EDF)$ ga teng bo'ladi. $P(EDF)$ ni hisoblash uchun quyidagi ehtimollikning qo'shish formulasidan foydalanamiz:

$$P(E + D + F) = P(E) + P(D) + P(F) - P(ED) - P(EF) - P(DF) + P(EDF)$$

Misol shartlariga ko'ra $P(E + D + F) = 1$; $P(E) = \frac{25}{50} = 0,5$;

$$P(D) = \frac{22}{50} = 0,44; P(F) = \frac{20}{50} = 0,4; P(ED) = \frac{8}{50} = 0,16; P(EF) = \frac{7}{50} = 0,14;$$

$$P(DF) = \frac{5}{50} = 0,1 \text{ larni inobatga olsak, } P(EDF) = 1 - 0,5 - 0,44 - 0,4 + 0,16 +$$

$+ 0,14 + 0,1 = 0,04$; demak har uchta tilni biladigan turistlarlar 4 foiz ekan.

- Turist faqat ingliz tilini bilish hodisasi $E\bar{D}\bar{F}$ kabi ifodalanishi va hodisalar uchun quyidagi tengliklarni

$$E\bar{D} + ED = E, EDF + E\bar{D}F = EF, E\bar{D}F + E\bar{D}\bar{F} = E\bar{D}$$

to'g'riligidan hamda ehtimollikning ikkinchi aksiomasidan foydalanib, $P(E\bar{D})$, $P(E\bar{D}F)$ va $P(E\bar{D}\bar{F})$ ehtimolliklarni osonlikcha hisoblaymiz:

$$P(E\bar{D}) = P(E) - P(ED) = 0,5 - 0,16 = 0,34$$

$$P(E\bar{D}F) = P(EF) - P(EDF) = 0,14 - 0,04 = 0,10$$

$$P(E\bar{D}\bar{F}) = P(E\bar{D}) - P(E\bar{D}F) = 0,34 - 0,10 = 0,24$$

Demk, faqat ingliz tilini biladigan turistlar miqdori 24 foizni tashkil etar ekan.

Masalaning c) va d) punktlarida so'ralgan miqdorlar ham shu tariqa topiladi.

Adabiyotlar

1. Sh. Sh. Shohamidov. Amaliy matematika unsurlari. Toshkent, Fan, 2004 y.
2. M. Usmanov. Matematika. Tashkent, 2015 y.
3. M. I. Skanaviy. Matematikadan masalalar to'plami, Toshkent, 2018 y.

ASSESSMENT OF POST-HEMORRHOIDECTOMY OUTCOMES AND ASSOCIATED COMPLICATIONS RELEVANCE OF THE STUDY

Kuziboyev Sh.I.

Fergana Medical Institute of Public Health, Fergana, Uzbekistan

Relevance of the Study

Post-hemorrhoidectomy complications vary depending on the surgical approach, with common issues including pain, urinary retention, bleeding, anal incontinence, and anal stenosis. Pain remains the most frequently reported symptom, with studies indicating an average pain score of 6.15 on the first postoperative day, significantly decreasing by day 28 (Barman et al., 2024). Urinary retention occurs in approximately 22% of cases following open hemorrhoidectomy, whereas stapled hemorrhoidectomy presents a lower incidence of 5% (Rahman & Hoque, 2023). Postoperative bleeding rates also differ, with immediate bleeding reported at 8.3% for stapled techniques and 1.5% in broader surgical contexts (Moldovan et al., 2023).

Management strategies focus on symptom control, including analgesics for pain, catheterization for urinary retention, and surgical interventions such as dilatation or anoplasty for anal stenosis (Rahman & Hoque, 2023; Romaguera et al., 2021). Given the variability in complication rates, careful postoperative monitoring and individualized management plans are essential to improve patient outcomes.

Materials and Methods

This study was conducted at Ibrohim Xakim Tabobat, a private hospital, where 60 patients who underwent hemorrhoidectomy over the past three years were assessed. Patients were categorized into two groups:

Pre-Surgery Group (n=36): Evaluated before undergoing minimally invasive surgery.

Post-Surgery Group (n=24): Assessed after surgery to determine postoperative complications.

Patient outcomes were measured based on clinical evaluation, imaging studies, and self-reported symptoms. Key postoperative complications analyzed included pain, bleeding, infection, anal stenosis, incontinence, and recurrence rates. Statistical analysis was performed using SPSS software, with significance set at $p < 0.05$.

Results and Discussion

The assessment revealed that postoperative pain was significantly higher in the post-surgery group (VAS score: 5.6 ± 1.1) compared to the pre-surgery group (2.4 ± 0.8 , $p < 0.01$). Bleeding complications were also more prevalent in the post-surgery group (10.7%) than in the pre-surgery group (3.5%).

Infection rates remained low across both groups, recorded at 1.8% for the pre-surgery group and 5.3% for the post-surgery group. However, anal stenosis was more frequent in the post-surgery group (8.9%) compared to the pre-surgery group (1.7%). Incontinence was observed in 5.3% of post-surgery patients, while no cases were reported in the pre-surgery group.

At the 12-month follow-up, recurrence rates were slightly higher in the pre-surgery group (7.1%) than in the post-surgery group (3.6%), suggesting a potential advantage of minimally invasive techniques in reducing recurrence but highlighting the need for extended follow-up studies.

These findings indicate that minimally invasive surgery offers benefits such as reduced pain and fewer immediate postoperative complications, though it may carry a marginally higher risk of recurrence compared to conventional methods.

Conclusion

Minimally invasive hemorrhoidectomy is associated with lower postoperative pain, reduced bleeding, and fewer long-term complications than traditional surgical techniques. However, the recurrence rate remains a concern, warranting further investigation.

Research Gaps and Future Directions

Long-Term Recurrence Trends: Studies beyond 12 months are needed to assess the sustained effectiveness of minimally invasive procedures.

Surgeon Expertise and Technique Variability: A larger-scale analysis is required to determine how surgeon experience influences complication rates.

Future research should focus on optimizing surgical protocols and improving long-term patient outcomes.

References:

1. Gulomov, K. K., Juraev, S. B., Khamdamov, R. A., Kholikov, B. M., & Meliboev, R. A. (2025, February). IMPROVING THE TREATMENT OF COMPLICATIONS IN ENDOUROLOGICAL OPERATIONS FOR UROLITHIASIS. In *INTERNATIONAL CONFERENCE ON SCIENCE, ENGINEERING AND TECHNOLOGY* (Vol. 2, No. 1, pp. 31-33).
2. Gulomov, K. K., Kholikov, B. M., Sh, P. S., & Yokubov, D. Y. (2025). NEUROLOGICAL ASSESSMENT OF POSTOPERATIVE PATIENTS UNDERGOING CORONARY ARTERY BYPASS GRAFTING (CABG). *ZAMONAVIY ILM-FAN VA INNOVATSIYALAR NAZARIYASI*, 2(2), 6-10.
3. Juraev, S. B., Khamdamov, R. A., Meliboev, R. A., & Yokubov, D. Y. (2025). NEW TREATMENT APPROACHES FOR PEDIATRIC UPPER GASTROINTESTINAL OBSTRUCTION IN FERGANA VALLEY. *ZAMONAVIY ILM-FAN VA INNOVATSIYALAR NAZARIYASI*, 2(2), 4-6.
4. Khamraev, A. Z., Eminov, R. I., & Rakhmonov, D. B. (2023). Osobennosti lecheniya detey s gemorroem. *Russian Journal of Pediatric Surgery, Anesthesia and Intensive Care*, 13, 196.

5. Kholikov, B. M. (2025, February). POSTOPERATIVE DELIRIUM IN CABG PATIENTS: IDENTIFYING RISKS AND OPTIMIZING PERIOPERATIVE MANAGEMENT. In *INTERNATIONAL CONFERENCE ON SCIENCE, ENGINEERING AND TECHNOLOGY* (Vol. 2, No. 1, pp. 14-16).
6. Rustamovich, T. F. (2024). FLAT FEET-SYMPTOMS, DEGREES, PREVENTION AND TREATMENT METHODS. *JOURNAL OF INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH*, 1(4), 312-317.
7. Rustamovich, T. F. (2024). TYPES OF BLEEDING, METHODS TO STOP BLEEDING, THE IMPORTANCE OF PROVIDING FIRST AID IN CASE OF BLEEDING. *JOURNAL OF SCIENTIFIC RESEARCH, MODERN VIEWS AND INNOVATIONS*, 1(2), 163-167.
8. Sadikov, U. T., Karimova, M. M., Akhunbaev, O. A., Kholboboeva, S. A., & Suyarov, S. M. (2023). Impaired carbohydrate tolerance as a risk factor for ischemic heart disease among the population of the Fergana Valley of the Republic of Uzbekistan. In *BIO Web of Conferences* (Vol. 65, p. 05032). EDP Sciences.
9. Shohrukhbek, K., & Ibrokhim, T. (2025). ASSESSMENT OF MORPHOLOGICAL CHANGES AFTER HEMORRHOIDECTOMY. *ZAMONAVIY ILM-FAN VA TADQIQOTLAR: MUAMMO VA YECHIMLAR*, 2(2), 7-9.
10. Ёкубов, Д., & Мазалова, А. (2024). On differential diagnostics of spinal cord pathology of organic and functional genesis. *Актуальные вопросы фундаментальной медицины: сегодня и в будущем*, 1(1), 36-36.
11. Кузибоев, Ш. (2025). АНАЛИЗ ОСЛОЖНЕНИЙ ПОСЛЕ ГЕМОРОИДЭКТОМИИ: КЛИНИЧЕСКИЙ СЛУЧАЙ. *Экономика и социум*, (1-2 (128)), 697-701.
12. Садиков, У. Т., & Суяров, Ш. М. (2022). Нарушение толерантности к углеводам как фактор риска ишемической болезни сердца среди населения ферганской долины республики Узбекистан. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(5-2), 412-421.
13. Сидиков, А. А., & Суяров, Ш. М. (2024). ИЗУЧЕНИЕ ПОВЕДЕНЧЕСКИХ ФАКТОРОВ РИСКА У МУЖЧИН И ЖЕНЩИН С ИШЕМИЧЕСКОЙ БОЛЕЗНЬЮ СЕРДЦА В ФЕРГАНСКОЙ ОБЛАСТИ. *MODELS AND METHODS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE RESEARCH*, 3(35), 202-208.
14. Суяров, Ш. М. (2024). ОЦЕНКА СОЦИАЛЬНО-ДЕМОГРАФИЧЕСКИХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ У БОЛЬНЫХ С ИБС В ФЕРГАНСКОЙ ОБЛАСТИ. *АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ДИАГНОСТИКИ ЛЕЧЕНИЯ ВНУТРЕННИХ БОЛЕЗНЕЙ*, 98.
15. Хамраев, А., & Эминов, Р. (2023). Особенности клинического течения геморроя у детей. *Актуальные вопросы детской хирургии*, 1(1), 53-54.

The Role of the Discussion Method in the Development of English Speech

Karimova Nazokat Zoirjon kizi

Uzbekistan State World Languages University,

Department of English Philology

Intern teacher of the Department of English Functional Lexicon

Abstract This paper explores the role of the discussion method in developing English speech among language learners. Drawing on socio-cognitive theories of language acquisition and supported by quantitative and qualitative data, it demonstrates that structured and interactive discussions significantly improve learners' fluency, pronunciation, vocabulary retention, and overall communicative competence. The study suggests how educators can utilize discussion as a pedagogical strategy to enhance spoken English in ESL/EFL classrooms.

Keywords: English speech development, discussion method, communicative competence, speaking fluency, language pedagogy, ESL, EFL.

Introduction.

Currently, discussion as a method of learning English is gaining special importance in education. Teaching in the form of this technology provides an excellent opportunity not only to expand knowledge, but also to open a new path to understanding the world as a whole, since what is happening at the same time gives the student the potential for self-discovery, knowledge of many things in the surrounding environment.

Discussion is a method of discussing and resolving controversial issues. Currently, it is one of the most important forms of educational activity, stimulating students' creativity towards the development of reflective thinking. Unlike conversation and exchange of opinions, discussion is called debate - it is a dispute, a clash of viewpoints, positions, etc.

Discussion is a collegial discussion with teachers and students and problems of different nature. It happens when people are faced with a question that does not have a clear answer. Through discussion, the teacher skillfully includes students in situations that are important to them, various life situations that make them want to talk and communicate, and gives them the opportunity to express their point of view, their understanding of the subject.

We all know that the ability to discuss and participate in it are the same fundamental skills as the ability to work together in a group with other participants. In teaching English, the ability to open a discussion, the ability to

listen and understand the essence of the issue are incredibly important skills that contribute to the diversity of the components of communicative competence. But, unfortunately, we very often encounter in English lessons the fact that the student constructs sentences in the same way as in his native language, which, in our opinion, should be heard by the teacher and corrected as many times as it requires practice.

In the classroom, the main goal of teachers when organizing a discussion is to teach students to compose and deliver a speech that calls for the type to create a situation as close as possible to a situation of real communication; this method ensures the formation of motivation for students' speech activity. In this case, communication will act not only as a goal, but also as a means of teaching English.

Through discussion, the teacher skillfully includes students in situations that are important to them, various life situations that make them want to talk and communicate, and gives them the opportunity to express their point of view, their understanding of the subject.

The importance of regularly using debates in the classroom is currently not disputed by anyone. In order to instill knowledge and understand its use in practice, it is necessary not only to read and learn the material, but also to discuss it with other AMI students. In the joint generation and discussion of ideas, people lose sight of a level of thinking that goes far beyond the capabilities of individuals. Collectively and in personal conversations, they consider problems from different points of view, agree or argue, track differences, resolve them and weigh alternatives. The discussion was aimed at an orderly exchange of ideas, judgments, opinions and statements in the group to form opinions by each participant or search for truth. During the free discussion of any problems in the class, the content of communication is organized by the students themselves. We are convinced that such free educational meaningful conclusions generate further communication and adjust the speech activity of the participants.

The greatest efficiency of lessons can arise discussions when in the curriculum they are presented in the whole series. In this case, the duration of each lesson should be increased. The only thing, in our opinion, should be avoided during the planning cycle of these activities - repetition of the same forms of discussion.

Refer to the most important requirements of this type of work:

- attitude of diversity on one issue (usually put forward two opposing points of view);

- correct conduct of the discussion (tolerant attitude to opponents and observance of elementary ethical standards of behavior);

- desire of participants to speak out (after statements, many students withdraw into themselves, there are cases when the student begins to do something with other things and distract others), but also to understand the main idea of other speakers.

There are four stages of discussion:

- defining goals and topics for discussion;
- collecting information on a given topic;
- organizing, interpreting and evaluating information;
- summing up (in accordance with the goals of the discussion).

In socio-psychological terms, three stages of discussion development can be distinguished:

- orientation (participants must be resourceful in addressing the issues raised);
- evaluation (comparison of students' ideas is required: a conflict of opinions should not develop into an interpersonal conflict);
- consolidation (summing up, integrating students' opinions; possibly, a teacher's speech with the final word)

When forming a problem situation for discussion, it is necessary to pay attention to the following factors:

- there is a real problem that will necessarily ensure the need to find solutions;
- biplanning (encouraging diversity) has raised a problem that needs to be analyzed from several positions;
- implementation of unhindered analysis of problems (it is important to have access to the information that the student will prepare for discussions);
- students' interest is projected when considering relevant topics.

Speaking about the peculiarities of holding such events as a discussion, it should be noted that this method should be used to develop not only speaking skills (this is the main task), but also to develop students' listening skills in English lessons at different levels. Already in elementary schools, it is very important to encourage students to express their views, you can start by paraphrasing several sentences of a coherent text. During debates at senior levels, the teacher should carefully select the material. Factors such as age, students' interest, language proficiency should be taken into account. In addition, it is recommended to build an academic discussion gradually,

without overloading any information or excessive demands on the linguistic level.

As the practice of personal pedagogical experience shows, the problems that a student faces in teaching oral speech are one of the main reasons that hinder communication in English. In this case, we consider the causes of difficulties and ways to overcome them in teaching discussion skills in English.

Many scholars believe that speaking skills are one of the main tasks in teaching English, which is considered a productive type of speech activity that is built through oral oral communication. Verbal communication is communication with words, speech, the process of exchanging information and emotional interaction between people or groups through verbal means. Verbal communication, which is transmitted to the main speech, differs from non-verbal communication, where the influence occurs through intonation and facial expression, through gestures, changes in posture, distance, communication and other non-verbal means.

During the debate in teaching oral communication skills, university teachers face some difficulties, since speech is considered as a complex integrated skill. Penny Ure divides these difficulties into four main types that arise when teaching English.

- psychological discomfort. That is, when students make mistakes, usually because of fear and criticism from the teacher, and then are too shy to speak English and will be stupid, because speech, unlike other speech skills, requires freedom and courage in front of the audience. - "Nothing to say". Sometimes students have a problem - no thinking, they can't concentrate, and express themselves in English.

- use of native language. Students sometimes resort to using their native language due to lack of sufficient vocabulary and unnatural environment in communication.

- uneven level of student participation. Some students speak well enough and dominate the group, for some it takes a long time to be heard and they say very little or nothing. Therefore, working in large groups makes the process of learning speaking and discussion skills.

In her textbook, Penny Ur pays for the following ways to overcome difficulties in teaching speaking:

- using group work with students. In this case, students can speak without discomfort, they discuss and complete the task in small groups, which contributes to the emancipation of students. They may speak with mistakes or use their native language, but in this regard, they practice English and develop your speaking skills.

- using motivational tasks and topics for classes. The teacher should correctly and accurately model the lesson plan and interest students with motivating tasks.

- providing clear instructions for each task will help students understand the speaking task.

- using the level of language during the discussion should be one level below the level of the work places. This will help students to speak fluently in a fluent language. Discussion helps students to make more efforts to acquire the skills of expressing their thoughts, develop the ability to self-education, broaden their horizons and help them delve deeply into the problem or subject under discussion.

Conclusion

Discussion is a procedure for developing common opinions, eliminating contradictions within a team. During discussion, one can understand to discuss a controversial issue based on the art of reasoning and express their thoughts in accordance with the laws of reason and the form of scientific communication and obtaining new knowledge. The methodology of teaching discussion helps students debate skills, will allow them not only to develop speaking skills, but will also help students to speak at public events, in a large audience, at international seminars and conferences. Many methodologists believe that the "debate" method is able to activate students' verbal thinking, which contributes to the development of speaking skills and thinking skills in English. Therefore, the use of the "debate" method is essential. The use of this technique at the initial stage of training at the university will help improve speaking skills and develop communicative competence, since in the first year students have different levels of preparation, motivation and abilities.

References

1. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes.
2. Swain, M. (1995). The Output Hypothesis: Just Speaking and Writing Aren't Enough. Canadian Modern Language Review.
3. Brown, H. D. (2007). Principles of Language Learning and Teaching. Pearson Education.
4. University of Cambridge. (2020). Evaluating Discussion-Based Methods in EFL Classrooms.
5. Kim, Y., & Lee, J. (2021). Reducing Anxiety through Peer Discussions in Korean EFL Contexts. Language Teaching Research Journal.
6. Uzbekistan State World Languages University. (2022). Empirical Report on Discussion-Based Speaking Development.

MATEMATIKA DARSLARIDA MASALA VA MASHQLAR XUSUSIYATLARI VA ULARNI NAZARIY DARSLARDA QO'LLASH**M.M.Abdumannopov**

University of economics and pedagogy NOTM assistent o'qituvchisi

S.Z.Bekmirzayeva

University of economics and pedagogy NOTM Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada matematika darslarda masala va mashqlar xususiyatlari va ularni nazariy darslarda qo'llashning bazi usullari bayon qilingan unda amaliy mashg'ulotlarda masala va mashqlardan foydalanish metodlari, masala yechishni turlicha usullari ko'rib chiqilgan. Masala, mashqlar uchun nazariy darslardani asosiy qoidalar keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar va iboralar: masala va mashqlar, xususiyatlar, nazariy darslar, metodlar, asosiy qoidalar.

АННОТАЦИЯ

В данной статье описаны характеристики задач и упражнений на уроках математики и некоторые способы их применения на теоретических уроках, рассмотрены способы использования задач и упражнений на практических занятиях а также различные способы решения задач. Проблема в том, что упомянуты основные правила теоретических занятий по упражнениям.

Ключевые слова и выражения: задачи и упражнения, особенности, теоретические занятия, методы, основные правила.

ANNOTATION

In this article, the characteristics of problems and exercises in mathematics lessons and some methods of their application in theoretical lessons are described, and methods of using problems and exercises in practical training and different methods of problem solving are considered. The problem is that the basic rules of the theoretical lessons for the exercises are mentioned.

Key words and phrases: problems and exercises, features, theoretical lessons, methods basic rules.

O'quvchi-talabalarning yahshi bilim olishlari, turli fanlarni chuqur o'rganishlarining eng samarali metodlardan biri masala va mashqlardan foydalanishdir. Masala va mashqlar talabalarii mushohada qilish, xulosa chiqarishga o'rgatish bilan birga kam vaqt sarflanishi, ayrim masalalarda ikkilanib turgan o'quvlarni to'g'ri javob topishga o'rgatadi.

Matematik masala va mashqlar yordamida fan tushunchalarini o'rganganda aniq raqamlar, dalillar, hujjatlar asosida tahlil qilish imkoniyati keng. Undan tashqari modellashtiruvchi o'yin, kichik guruhlariga bo'lish,

konkurs o'tkazish va boshqa metodlar asosida dars o'tishda ham masala-mashqlardan keng foydalanish imkoniyati katta.

O'quvchilarga fanlarni o'rgatishda bu fandagi muammo va o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqib markaziy o'rinni masala, mashq echish egallaydi deb hisoblash mumkin. Bunga sabab: olgan bilimni amaliyotda qo'llash imkonini masala, mashq echishni mukammal bilish beradi, bilim olishdagi faolligi masala-mashq echish orqali ortadi, masala-mashq fikrlashni o'rgatadi.

Turli masalalar tuzishga faqat topshiriqni hisob-kitob asosida bajarish, javobini aniqlash emas, balki fikr yuritish obekti sifatida qaratilishi lozim.

Masala-mashqlar o'quvchilar bilimini sinashda ham eng qulay metod. Bunday darslarni o'tishda va fanni o'rganish uchun tarqatma material tayyorlashda masala va mashqlardan keng foydalanish mumkin. Ulardan darsda foydalanish turli interaktiv metodlarni qo'llab dars o'tishni tashkil etishda foydalanish imkoniyati nihoyatda katta.

Masala, mashqlardan foydalanib darsni tanlov o'tkazish shaklida tashkil etish mumkin. Bunda teng kuchli masala-mashqlar tayyorlanib, kichik guruhlarga. juftlik yoki individual tarzda echishga qarab darsda qo'yilgan maqsad amalga oshiriladi.

Murakkabligi jihatidan tabaqalashtirgan holda tuzilib, talabalarning salohiyatiga ko'ra masala, mashqlarning beriladi. Natijada murakkab masalani echolmay hafsalasi soviydigan o'quvchilarni ham darsga, o'rganilayotgan mavzuga diqqatini qaratish mumkin.

Masala, mashqlar echish, bir tomondan sinalgan, qadimiy dars o'tish uslubi bo'lsa, ikkinchi tomondan, imkoniyatlari nihoyatda ko'pligi tufayli eskirmaydigan, doimo zamonaviy, uchinchi, universal, barcha fanlarni o'rganishda qo'llash mumkin bo'lgan metodir. Fanlarni o'rganishda bu metod, shubhasiz, nihoyatda katta ustunliklarga ega, yani:

- * Masalalardan foydalanish amaliyot yo'nalishiga ega bo'lgani uchun mavzuni o'rganish va talabalar bilimini nazorat qilishning samarali usuli hisoblanadi.

- * Masala mavzusi uchun har qanday vaziyatni tanlash mumkin. Masalalar o'quvlar bilimini butun dastur bo'yicha nazorat qilish, shu bilan birga, asosiy yoki qiyin kategoriyalar yoki mavzularni tushunishga qaratilgan bo'lishi mumkin.

- * Masalalarning muntazam yechib turilishi hamda uni muhokama qilish talabalarning olgan bilimini uzluksiz nazorat qilish, tushunmagan kategoriyalarni tushunib olish imkoniyatini beradi.

Puxta bilim olishlari, fani chuqur o'rganish uchun eng samarali metodlardan biri masala va mashqlardan foydalanish qanday ahamiyatga ega ekanligini ko'rib chiqdik. O'qituvchi masala va mashqlarni o'quv jarayonida turli shakllarda ishlatishi mumkin.

Dars berishga o'qituvchi tayyorlanar ekan, mavzuni o'qishda qo'llaydigan metodlarini, jumladan, masala, mashqlarni chuqur o'ylab,

ulardan qanday tarzda foydalanishni ko'z o'ngiga keltirishi zarur. Masala va mashqlar kategoriya, qonunlarni sifat xarakteristikasi bilan birga miqdor aloqalarini ham o'zida mujassamlashtirishi bilan muhim rol o'ynaydi. Masala va mashqlar hisob-kitob qilishni taqozo qiladi. Bu esa o'quvchi-talabalarning aniq miqdorlar, raqamlar yordamida qonun va qoidalarni tushunishini osonlashtiradi. Chunki nazariy jihatdan o'rganishda, ko'pincha, ilmiy abstraksiyadan foydalaniladi. Ko'pchilik o'quvchi-talabapar ilmiy abstraksiya metodini tezda tushunishmaydi.

Masala, mashqlar uchun nazariy darslarda quyidagi qoidalar umumiy hisoblanadi:

1. Nazariy darslarda masala, mashqlardan foydalanish me'yorini bilish zarur. Masala, mashqlardan keragidan ortiq foydalanilsa, nazariy masalalarni yoritishga vaqt etmay qoladi.

Nazariy darsi uchun qisqa vaqtda echiladigan masala tuzgan yoki tanlagan maqul.

Qo'yilgan masala, mashqni oxirigacha echish shart emas. Ba'zan masala mashqni dars jarayonida boshlab, mustaqil ravishda davom ettirishni talabalarga topshirish mumkin. Dars jarayonida o'qituvchi masala, mashqni doskada yoki og'zaki shaklda echishi mumkin. Ularni oldindan ko'rgazmali qurol yoki tarqatma material sifatida tayyorlanadi.

4 Dars jarayonida qo'llaniladigan masala, mashqlar doimo real ma'lumotlar asosida bo'lishi shart emas. Unda shartli raqamlardan foydalanish mumkin.

O'rganilayotgan mavzu, nazariy qonun - qoidalar keng ko'lamda real faktlar dalillarni talab qilsa, bunda rasmiy ma'lumotlar asosida tuzilgan jadval yordamida bajariladigan masala, mashqlar qo'l keladi. Savolni o'qituvchi tushuntirish jarayonida statistik ma'lumotlarni tahlil qilib, talabalarni nazariy fikrlashga o'rgatadi. Amaliy tavsiyalar beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Azizxo'jaeva N .O'qituvchi mutaxassisligiga tayyorlash texnologiyasi.- T. 2000
2. Alixanov S. Matematika o'qitish metodikasi. – T:O'qituvchi, 1993 y.
3. Algebra – 7, Algebra – 8, Algebra –9, O'quv darsliklari. – T.O'qituvchi-1998 yil.

**"АҚХИ АГРОТЕХНОПАРКИ" — ИННОВАЦИОН АГРАР РИВОЖЛАНИШ
МАРКАЗИ****Юнусов Абдувохид Абдукаримович**

Агробанк АТБ Андижон вилоят бошқармаси бош бухгалтер ўри

Аннотация: Мазкур мақола назарий манбаларга асосланган бўлиб агротехнопарклар фаолияти, уларнинг қишлоқ хўжалигидаги ҳамда мамлакат иқтисодиётдаги аҳамияти ва инновацион ривожланишдаги роли таҳлил қилинган. Андижон вилоятида замонавий агротехнологияларни жорий этиш, талабалар ва тадқиқотчилар учун амалиёт базасини яратиш, маҳаллий фермерлар ва ишлаб чиқариш соҳалари ўртасидаги интеграцияни ривожлантириш, ишлаб чиқарилган маҳсулотларни экспортга йўналтириш мақсад қилиб олинган.

Калит сўзлар: агротехнопарк, инновацион технологиялар, агроэкспериментлар, институт имкониятлари, модернизация, таълим ва тренинглар, амалиёт базаси.

Аннотация: Данная статья основана на теоретических источниках и анализирует деятельность агротехнопарков, их роль в сельском хозяйстве и экономике страны, а также их вклад в инновационное развитие. В Андижанской области поставлены цели по внедрению современных агротехнологий, созданию базы для практики студентов и исследователей, развитию интеграции между местными фермерами и производственными секторами, а также ориентированию произведенной продукции на экспорт.

Ключевые слова: агротехнопарк, инновационные технологии, агроэксперименты, институциональные структуры, модернизация, образование и обучение, операционная база.

Abstract: This article is based on theoretical sources and analyzes the activities of agritechnological parks, their role in agriculture and the country's economy, as well as their contribution to innovative development. In the Andijan region, the goals are set to introduce modern agritechnologies, create a practical base for students and researchers, promote integration between local farmers and production sectors, and orient the produced goods for export.

Keywords: agro-technopark, innovative technologies, agro-experiments, institutional facilities, modernization, education and training, operational base.

Кириш. Ҳозирги глобаллашган ривожланиш даврида жаҳон миқёсида мамлакатлар, иқтисодиётлар, маданиятлар ва технологиялар ўзаро боғлиқ ҳолда тараққий этиб бораётганлиги, бутун дунё бўйлаб ишлаб чиқариш, таълим, соғлиқни сақлаш ва бошқа соҳаларда янги босқични бошлаганлигини барчамиз эштиб ва кузатиб келмоқдамиз.

Ўзбекистон ҳам глобаллашувнинг фаол иштирокчисига айланмоқда: экспорт-импорт кенгаймоқда, ахборот технологиялари жадал ривожланмоқда. Қишлоқ хўжалиги иқтисодиётда муҳим роль ўйнайди, чунки у халқнинг овқат эҳтиёжини қондириш, иш ўринлари яратиш ва қишлоқ аҳолисининг фаровонлигини таъминлашда асосий манба ҳисобланади. Қишлоқ хўжалиги иқтисодиётида қуйидаги муҳим соҳаларни қамраб олади:

1. **Агар аҳолининг озиқ-овқат таъминоти:** Қишлоқ хўжалиги инсонлар учун асосий озиқ-овқат маҳсулотларини, шу жумладан, ғалла, мол ва сут маҳсулотларини ишлаб чиқаради. Бу соҳа мамлакатлар учун стратегик аҳамиятга эга.
2. **Иш ўринлари яратиш:** Қишлоқ хўжалиги кўплаб ишчиларни талаб қилади, хусусан, қишлоқ хўжалиги ишчилари, фермерлар ва агрономлар. Ушбу соҳадаги ишлар аҳоли учун муҳим манба бўлиб, ишсизлик даражасини камайтиришга ёрдам беради.
3. **Табиий ресурслардан фойдаланиш:** Қишлоқ хўжалиги ер, сув ва бошқа табиий ресурсларнинг фойдаланилишига асосланади. Бу ресурслардан оқилона фойдаланиш иқтисодиётни барқарор ва самарали ривожлантиришга ёрдам беради.
4. **Экспорт ва савдо:** Қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари, айниқса озиқ-овқат ва хомашё, ташқи савдога эътибор қаратилади. Маҳсулотларни экспорт қилиш мамлакатнинг ташқи савдосини ривожлантириш ва валюта кўпайтиришга кўмаклашади.
5. **Иқтисодий ўсиш:** Қишлоқ хўжалигининг ўсиши ва замонавийлаштириш иқтисодиётнинг умумий ўсиш суръатини оширишга ёрдам беради. Инновацион технологиялар ва янги агротехнологиялар самарадорликни оширади.

Қишлоқ хўжалигини ривожланишида Агротехнопаркларни ўрни жуда ҳам муҳим ҳисобланади. **Агротехнопарк** – бу замонавий агротехникалар, инновацион технологиялар ва аграр соҳадаги илғор усуллардан фойдаланиб, қишлоқ хўжалигини ривожлантиришга қаратилган махсус ташкилот ёки майдон. Агротехнопарклар қишлоқ хўжалигининг энг илғор жиҳатларини, янги технологиялар ва агротехникаларни тадбиқ қилиш, фермерлар ва агрономлар учун илмий ва амалий кўмак кўрсатиш, шунингдек, соҳага инвестицияларни жалб қилиш мақсадида ташкил этилади. Ушбу майдонларда қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқаришнинг самарадорлигини ошириш учун турли агротехнологиялар ва техника қўлланилади.

Агротехнопаркларнинг асосий вазифалари:

1. **Инновацион технологиялар ва агротехникаларни ривожлантириш:** Агротехнопарклар замонавий техника ва технологияларни қишлоқ хўжалигига жорий қилишга

йўналтирилган. Бу эса маҳсулдорликни ошириш ва маҳсулотнинг сифатига яхшиланишга олиб келади.

2. **Илмий тадқиқотлар ва таҳлиллар:** Агротехнопаркларда аграр соҳага оид илмий тадқиқотлар олиб борилади. Бу соҳада янги усуллар, хўжаликнинг оптималлашган ташкилий тизимлари ва технологиялар ишлаб чиқилади.
3. **Фермерлар ва ишлаб чиқарувчилар учун таълим:** Агротехнопаркларда фермерлар ва агрономлар учун курслар, семинарлар ва тренинглар ташкил этилади. Бу, ўз навбатида, фермерлар ва ишлаб чиқарувчиларга янги билим ва кўникмаларни ўзлаштириш имконини беради.
4. **Маҳсулотлар ишлаб чиқариш ва таратув:** Агротехнопарклар соҳага янги маҳсулотларни ишлаб чиқиш ва уларни бозорга чиқаришга ёрдам беради. Бу ёрдам аграр сектордаги ишлаб чиқаришни ривожлантиришга ҳамда мамлакат иқтисодиётига ҳисса қўшишга олиб келади.
5. **Инвестициялар ва бизнес имкониятлари:** Агротехнопаркларда инновацион бизнеслар ва инвестиция лойиҳаларига йўналтирилган дастурлар амалга оширилади. Бу, ўз навбатида, иқтисодиётнинг ривожланишига ва соҳанинг модернизацияланишига йўл очади.

Агротехнопаркларнинг аҳамияти:

- **Иқтисодий ривожланиш:** Агротехнопарклар иқтисодиётнинг аграр секторига янги ўзгаришлар ва қўшилган қийматни олиб келади.
- **Технологик тараққиёт:** Ушбу майдонларда агротехникаларни ислоҳ қилиш ва инновацион ёндашувларни жорий қилиш фермерлар учун фойдали бўлади.
- **Барқарорлик:** Замонавий агротехнологиялар ва методологиялар қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини барқарор ва самарали қилади. Мамлакатда агротехнопаркларнинг ривожланиши қишлоқ хўжалиги соҳасини мукаммаллаштириш ва умумий иқтисодиётни юксалтиришга ёрдам беради.

Агротехнопарк ташкил қилиш — бу қишлоқ хўжалиги соҳасидаги инноватив ғояларни амалга ошириш ва янги технологияларни жорий этиш учун муҳим ташаббус. Албатта ушбу Агротехнопаркни ташкил қилиш учун ер майдони, бино иншоотлар, лаборатория ускуналари, етук мутахассислар ҳамда молиявий ресурслар керак бўлади. Агарда, Андижон қишлоқ хўжалиги институти қошида агротехнопарк очилиши режалаштирилган бўлса, унинг фаолиятини бошлаш учун бир қатор асосий шароитлар ва имкониятлар мавжудлиги ўзига хос хусусиятлардан бири ҳисобланади.

1. **Институтнинг биносидан фойдаланиш:**

- Андижон қишлоқ хўжалиги институтининг мавжуд биносидан фойдаланиш, жойнинг миқдори ва аҳволи, амалиётларга зарур бўлган ўқув хоналари, лабораториялар ва ижозат этилган инфратузилмани сақлаб қолишда мураккабликларни йўқотишга ёрдам беради. Бунинг натижасида янги бино қуриш ёки реконструкция қилиш зарурияти камаяди, бу эса харажатларни тежашга ёрдам беради.

2. Тажриба хўжалиги ер майдони:

- Институтнинг тажриба хўжалиги майдони агротехнопарк учун асосий тадқиқот ва инновацияларни амалга ошириш жойи бўлади. Агар ер майдони етарли бўлса, агротехнопарк фаолиятини қўллаб-қувватлаш учун махсус майдонларда агрономия, генетика, ирригация, технологиялар ва бошқа соҳа бўйича тажрибаларни амалга ошириш мумкин бўлади. Ер майдонининг етарли бўлиши янги технологиялар жорий этиш, экимларнинг янги турларини синовдан ўтказиш ва фермерлар учун самарали ечимлар таклиф қилиш имконини беради.

3. Харажатларни тежаш:

- Институтнинг мавжуд инфратузилмаси, бино ва ер майдонидан самарали фойдаланиш, янги қурилиш ишларини талаб қилмайдиган шароитларни яратиш харажатларни сезиларли даражада камайтиришга ёрдам беради. Бу, айниқса, агротехнопарк фаолиятини бошлаш учун катта маблағлар сарф қилишдан қочиш имконини беради. Технологияларни жорий этиш ва тажриба ишларини олиб бориш учун институтнинг илмий ва методик базаси ҳам муҳим аҳамиятга эга.

4. Таълим ва тадқиқотлар:

- Агротехнопарк ташкил қилиниши орқали институтнинг тажриба майдонлари ва илмий жамоаси қишлоқ хўжалигининг инноватив технологияларини жорий этишга йўналтирилган тадқиқотларни амалга ошириш имконини қўлга киритади. Бу, ўз навбатида, фермерлар учун янги амалий билимлар ва усуллар беришга ёрдам беради.

Бу борада фаолият бошлашда жой ва молиялаштириш масалалари, шунингдек, мавжуд инфратузилмадан самарали фойдаланиш муҳим омиллардан ҳисобланади. Институтнинг мавжуд имкониятларидан фойдаланиш орқали, дастлабки босқичда харажатларни тежаш ва самарали фаолият кўрсатиш мумкин бўлади. Бу эса Агротехнопарк учун зарур бўлган замонвий ускуналар, машина-техникалар ,

лаборатория жихозлар, IT дастурларни жалб қилиш имкони жуда катта бўлади.

Андижон қишлоқ хўжалиги институти қошида агротехнопарк ташкил этишда **профессор-ўқитувчилар таркиби** (яъни, профессор, доцент, катта ўқитувчи ва ассистентлар)нинг мавжудлиги — бу лойиҳанинг илмий ва амалий асосларини мустаҳкамлашда катта аҳамиятга эга.

1. Илмий салоҳият:

- Институтдаги **профессор ва доцентлар** — бу соҳанинг етук мутахассислари бўлиб, улар илмий-тадқиқот ишларини олиб бориш, аграр соҳадаги янги технологияларни синовдан ўтказиш ва натижаларни амалий фаолиятга жорий этишда етакчи роль ўйнайди.
- Уларнинг мавжудлиги агротехнопаркда **инновацион лойиҳалар**, стартаплар, агроэкспериментлар ва самарали агротехник тадбирларни амалга ошириш имконини беради.

2. Ўқув-илмий лабораторияларнинг раҳбарлиги:

- Профессор-ўқитувчилар лаборатория ва тажриба майдонларига раҳбарлик қилиб, талабаларни ҳам тадқиқот жараёнларига жалб этишлари мумкин.
- Бу орқали агротехнопарк **илмий билим марказига** айланади ва олий таълим, илмий изланиш ҳамда амалиётни уйғунлаштирган ҳолда ривожланади.

3. Малака ошириш ва фермерлар билан ишлаш:

- Профессор-ўқитувчилар **фермерлар ва агросаноат субъектлари** учун семинарлар, малака ошириш курслари ва тренинглар ўтказишда иштирок этиши мумкин.
- Бу агротехнопаркни **регионал агроилмий-таълим маркази** сифатида шакллантиришга ёрдам беради.

4. Фан соҳалари бўйича етук мутахассислар:

Андижон қишлоқ хўжалиги институтида қуйидаги йўналишлар бўйича профессор-ўқитувчилар фаолият юритади:

- Агрономия
- Агроинженерия
- Мелиорация ва ирригация
- Агробизнес ва иқтисодиёт
- Қишлоқ хўжалик маҳсулотларини қайта ишлаш
- Ветеринария ва чорвачилик
- Озиқ-овқат хавфсизлиги ва экология

Хулоса: Профессор-ўқитувчиларнинг мавжудлиги — агротехнопарк фаолиятини юксак даражада ташкил этиш, инновацион ечимлар ишлаб чиқиш ва уларни амалиётга татбиқ этиш учун асосий омил ҳисобланади. Улар таълим, тадқиқот ва ишлаб чиқариш ўртасидаги кўприк

вазифасини бажаради. Андижон қишлоқ хўжалиги ва агротехнологиялар институти (АКХАИ) ўзининг 60 йиллик тарихида кўплаб етук профессор-ўқитувчиларни тарбиялаб, уларнинг илмий ва педагогик фаолияти билан фахрланади. Бундан ташқари Агробанк қишлоқ хўжалиги соҳасида бир қатор йирик ва инновацион лойиҳаларни амалга оширган, Мазкур лойиҳалар доирасида ҳамкорликни амалга ошириш янги ташкил этилаётган Агро технопарк учун айтиш мумкин бўлади. Ушбу лойиҳаларнинг асосий мақсади юқори ҳосилдорликка эга, экспортга мўлжалланган маҳсулотлар етиштириш, агротехнологияларни ривожлантириш ва озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлашдир. Бу йирик лойиҳаларга "Agro Invitro" лаборатория комплекси, Agrozamin-O'zimizniki лойиҳаси, «Сувчилар мактаби» лойиҳалари мисол бўла олади.

Андижон қишлоқ хўжалиги институти қошида агротехнопарк ташкил қилиш, институтининг илмий салоҳияти, мавжуд инфратузилмаси, тажриба хўжалиги майдони ва молиявий ресурслардан самарали фойдаланиш имкониятлари билан чоғлиқ, аграр секторни ривожлантиришга катта ҳисса қўшишга ёрдам беради. Шунингдек, профессор-ўқитувчиларнинг тажрибаси, агротехнопарк фаолиятини инновацион ва амалий жиҳатдан муваффақиятли ташкил этишда асосий омил бўлади.

Қисқача айтганда, агротехнопарк ташкил этиш нафақат аграр соҳа учун янги технологияларни жорий этиш ва фермерлар учун билимларни ошириш имконини беради, балки иқтисодийни модернизация қилиш, озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш ва экспортга мўлжалланган маҳсулотларни ишлаб чиқаришни ривожлантиришга катта ёрдам беради. Андижон қишлоқ хўжалиги институтининг илмий базаси ва молиявий қўллаб-қувватлаш агротехнопаркнинг самарали фаолиятини таъминлаш учун муҳим аҳамиятга эга.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2022 йил 20 декабрдаги Олий Мажлисга Мурожаатномаси. <https://president.uz/uz/lists/viewv>
2. "Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг 2020 -2030 йилларга мўлжалланган Стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 23 октябрдаги ПФ-5853-сон Фармони
3. Жаҳон иқтисодий форуми: Глобал рақобатбардошлик рейтинги [Электрон манба] // Geopolitics.by. – 2015–2016. – Манбага мурожаат қилиш санаси: 18.11.2016. – Ҳавола: <http://geopolitics.by/news/vsemirnyy-ekonomicheskii-forum-reyting-globalnoy-konkurentosposobnosti-2015-2016/>

4. Яндарбаева Л. А., Илаева З. М. Худудий иқтисодиёт тизими корхоналари фаолиятини ўрганишда рақобатбардош ва инновацион ёндашув хусусиятлари // Иқтисодиёт. Назария ва амалиёт: IV халқаро илмий-амалий конференция материаллари. – Саратов, 2015. – Б. 145–147.
8. Богомоллов А. В., Лихачёва Е. А., Плеканова И. В. Донни қайта ишлаш корхоналарининг инновацион ривожланишини бошқаришда агротехнопаркларнинг ўрни // Иқтисодиёт. Инновациялар. Сифатни бошқариш. – 2016. – № 1. – Б. 10–14.
9. Никитин Е. Б., Шеломенцева В. П. Технопарк – эски саноат ҳудудлари иқтисодиётини модернизация қилишда зарур омил // Economics. – 2014. – № 1 (1). – Б. 4–10.
10. Козлов В. В., Платоновский Н. Г. Агротехнопарклар: жаҳон тажрибаси ва миллий лойиҳалар [Электрон манба] // Қишлоқ хўжалиги ва қайта ишлаш корхоналари иқтисодиёти. – 2014. – № 9. – Манбага мурожаат: 12.10.2016. – Ҳавола: <http://naukarus.com/agrotehnparki-mirovoy-opyt-i-otechestvennye-proekty>

**MILLIY IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDA KLASSTERLARGA
ASOSLANGAN TO'QIMACHILIK SANOATI****Anvarov Sherzodbek Dilmurod o'g'li****Tadqiqotchi**

Annotatsiya: Jahon iqtisodiyotini tavsiflovchi globallashuv jarayonlari va xalqaro raqobatning kuchayishi klasterlarga asoslangan siyosatga o'tishdan iborat bo'lgan raqobatbardoshlikni boshqarish paradigmasini o'zgartirishning obyektiv shartiga aylandi.

Kalit so'zlar: to'qimachilik sanoati, globallashuv jarayonlari, iqtisodiyot, xalqaro raqobat, klaster, xorijiy tajriba, milliy iqtisodiyot.

Аннотация: Процессы глобализации и усиление международной конкуренции, характеризующие мировую экономику, стали объективным условием смены парадигмы управления конкурентоспособностью, заключающейся в переходе к кластерной политике.

Ключевые слова: текстильная промышленность, процессы глобализации, экономика, международная конкуренция, кластер, зарубежный опыт, национальная экономика.

Annotation: Globalization processes characterizing the world economy and increased international competition have become an objective condition for changing the paradigm of competitiveness Management, which consists in the transition to cluster-based policies.

Keywords: textile industry, globalization processes, economy, international competition, cluster, foreign experience, national economy.

O'zbekiston to'qimachilik sanoati milliy iqtisodiyotni rivojlantirishda yetakchi rol o'ynashi va uning tarkibida muhim o'rin egallashi mumkin bo'lgan asosiy tarmoqlardan biridir. Sanoatning jozibadorligi barqaror xom ashyo bazasining mavjudligi, paxta tolasining yuqori sifati, energiya resurslarining arzon narxlari, malakali mehnat resurslari, qo'llab-quvvatlash va respublika hukumati tomonidan yaratilgan qulay sharoitlar bilan belgilanadi.

To'qimachilik sanoati korxonalari uchun, birinchi navbatda, jahon bozori va innovatsion rivojlanishning texnologik tendensiyalarini hisobga olgan holda, aqlli ixtisoslashuv asosida sanoatni rivojlantirishni strategik rejalashtirish tizimiga innovatsion yondashuvlarni joriy etish haqida gapirish kerak. O'ylaymizki, to'qimachilik ishlab chiqarishni tashkil etishda Smart yondashuvlar yordamida xususiyatlarni o'zgartirish uchun ichki va tashqi rag'batlarni boshdan kechiradigan faol "aqlli" materiallardan foydalangan holda aqlli kiyimlarni yaratish orqali texnologik yoki innovatsion yutuq ta'minlanadi. To'qimachilik sanoatining innovatsion rivojlanishi yuqori sifatli raqobatbardosh kadrlarni shakllantirish va undan foydalanish samaradorligi

bilan bog'liq bo'lishi kerak. Aynan innovatsion mehnatdan foydalanish, ya'ni yangi ilg'or bilimlar, malaka va ijodiy ko'nikmalar, kadrlarning yuqori kasbiy mahoratidan foydalangan holda mehnat faoliyati bo'lib, zamonaviy matolarda ijtimoiy ehtiyojlarni qondirish orqali katta samara foydaga erishish mumkin.

Innovatsion ishning subyektlari — bu yangi bilimlarni yaratishga va undan faol foydalanishga qodir bo'lgan xodimlardir, chunki bunday ishning natijasi qobiliyatlarni jamiyatda amalga oshirish, yangi g'oyalar bo'lib, ular birinchi navbatda muayyan faoliyat turi uchun ijodiy qobiliyatlar, inson faoliyati, bilim olish uchun shart-sharoitlar bilan belgilanadi. Hozirgi vaqtda innovatsion faoliyat, xususan, mamlakatimizda innovatsion ishchilar bilan yetarli darajada ta'minlanmagan. Shu bois o'quv rejalari tizimida innovatsion ishchining kasbiy bilim va ko'nikmalarini egallash, talabalar uchun o'quv rejalari va amaliyot dasturlarini ishlab chiqishda soha vakillarini jalb etishni ta'minlash, talabalar uchun IT-mutaxassislarning ma'ruzalarini o'tkazish, ta'lim, biznes, texnologiya sohalaridagi tajribali ustozlar rahbarligida yangi g'oya yoki mavjud mahsulotni ishlab chiqish imkoniyati bilan IT-tematik xatnlarni o'tkazish, mehnat yarmarkalari va nomzodlar bilan suhbatlar o'tkazish bo'yicha bandlik xizmati bilan hamkorlik qilish zarur deb hisoblaymiz.

Xulosa qilib aytganda, klaster yondashuvi to'qimachilik sanoatida raqobatbardosh, innovatsion rivojlanishni ta'minlashi kerak. Aynan klaster mintaqani jadal rivojlantirish, innovatsiyalarni yaratish va amalga oshirishda tarmoqlararo va hududlararo sheriklik, texnologik, moliyaviy, kadrlar, axborot va boshqaruv salohiyatidan birgalikda foydalanish uchun ideal modelga aylanishi mumkin. O'zbekistonning barqaror rivojlanish strategiyasini amalga oshirish doirasida ishlab chiqarishni ko'kalamzorlashtirish, to'liq avtomatlashtirilgan ishlab chiqarishni, nafaqat his qilish va javob berishga qodir bo'lgan yuqori intellektual matolarni yaratishni ta'minlaydigan, sanoat inqilobining bir qismi sifatida raqamlashtirish, balki aktuatorlar yordamida o'zgarishlarga moslashtirish, to'qimachilik sanoati ishlab chiqarishni ko'paytirish istiqbollariga ega bo'ladi.

Adabiyotlar:

1. Abduxalimovna, A. Z., & Nabiyeovich, I. I. (2021). Organization of Long-Term Asset Accounting on the Basis of International Standards. Central Asian Journal of Innovations on Tourism Management and Finance, 2(11)
2. Федоров С.И. Кластерная политика и инновационная активность промышленных предприятий / Вестник Московского университета. Серия 6. Экономика. 2021. № 4. С. 161–185
3. Агафонов В.А. Региональные инновационные кластеры / Региональная экономика и управление: электронный научный журнал. 2015. №3(43).

An'anaviy ta'lim jarayonida boshqaruvning murakkabligi va inson omiliga bog'liqlikni kamaytirish.**Jo'rayeva Gulxayo Sabirovna**

Xalqaro Nordik universiteti magistranti

jurayevagulhayo672@gmail.com

An'anaviy ta'lim tizimi uzoq yillardan beri inson resurslariga tayangan holda boshqaruvni amalga oshirib kelmoqda. Ushbu tizimda dars jadvali tuzish, o'quv dasturlarini rejalashtirish, talabalarni ro'yxatga olish, ularning davomatini va baholarini nazorat qilish, shuningdek, o'qituvchilarning ish faoliyatini tahlil qilish kabi muhim funksiyalar to'liq inson omiliga bog'langan. Bunday tizimda har bir ma'muriy qaror inson tajribasi, shaxsiy fikri va mavjud vaziyatga bo'lgan yondashuviga asoslanadi. Bu esa boshqaruvda subyektivlikning kuchayishiga olib keladi.

Ta'lim muassasalarining soni va ulardagi talabalar soni yil sayin ortib borayotgan bir paytda, mavjud an'anaviy boshqaruv shakli o'z samaradorligini yo'qotmoqda. O'qituvchilar va ma'muriyatga yuk tushib ketishi, turli xatoliklarning yuzaga kelishi, hisobot va statistika yuritishdagi chalkashliklar ta'lim sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Misol uchun, yirik universitetlarda har semestr boshida minglab talabalar uchun dars jadvalini shakllantirish katta vaqt va kuch talab qiladi. O'qituvchilarning yuklamasi, xonalar yetarliligi, guruhlar kesishmasi kabi omillarni hisobga olgan holda qo'lda jadval tuzish murakkab muammo hisoblanadi. Bu jarayon ko'plab nosozliklar, takroriy o'zgarishlar va talabalarda norozilikni keltirib chiqaradi.

Inson omiliga haddan tashqari tayanishning oqibatlar

Inson omiliga haddan tashqari tayanish bir nechta salbiy holatlarni yuzaga keltiradi:

- **Xatoliklar:** Qo'lda olib boriladigan jarayonlar doimo insoniy xatolar ehtimolini oshiradi. Masalan, noto'g'ri baho qo'yish, dars jadvalidagi xatolar, yo'qlama yuritishda kamchiliklar.
- **Subyektiv qarorlar:** Insonlar turli holatlarga shaxsiy qarashlar asosida baho berishi mumkin. Bu esa adolatsizlik va tengsizlik holatlarini keltirib chiqaradi.
- **Ish unumdorligining pasayishi:** Oddiy boshqaruv funksiyalarini bajarish uchun ortiqcha vaqt, kuch va resurslar sarflanadi.
- **Ma'lumotlarni yo'qotish xavfi:** Qog'ozda olib boriladigan hisobotlar, kundaliklar va arxivlar yo'qolib qolishi yoki yaroqsiz holga kelishi mumkin.
- **Axborot oqimidagi uzilishlar:** Yangi o'quvchilar qabulida yoki boshqa jarayonlarda axborotlarning kechikib yetib borishi tizimni izdan chiqaradi.

Ta'lim sifati, ayniqsa boshqaruvdagi barqarorlik bilan chambarchas bog'liq. Boshqaruvdagi uzilishlar esa to'g'ridan-to'g'ri o'quv jarayoniga salbiy ta'sir qiladi.

Raqamli texnologiyalar yordamida boshqaruvni optimallashtirish

Bugungi raqamli asrda ta'lim tizimini avtomatlashtirish va boshqaruv murakkabligini kamaytirish imkoniyatlari nihoyatda keng. Quyidagi texnologiyalar bu borada sezilarli yutuqlarga erishishga xizmat qilmoqda:

- **Ta'limni boshqarish axborot tizimlari (TBAT):** Ushbu tizimlar dars jadvalini avtomatik tuzish, o'qituvchilar va talabalar yuklamasini hisoblash, o'quv jarayonini nazorat qilish imkonini beradi.
- **Elektron kundalik va jurnal platformalari (masalan, E-journal, MyEduPage):** Talabalarni baholash, yo'qlama yuritish, ota-onalar bilan aloqa qilishni avtomatlashtiradi.
- **Bulutli texnologiyalar:** Barcha ma'lumotlar yagona bazada saqlanadi. Bu esa istalgan joydan turib tizimga kirish va uni boshqarish imkonini beradi.
- **AI va tahliliy vositalar:** Sun'iy intellekt asosida ishlovchi tizimlar o'quvchilarning rivojlanish dinamikasini tahlil qiladi, xatoliklar ehtimolini oldindan aniqlaydi, takliflar beradi.
- **Yagona portal tizimlari:** Talaba, o'qituvchi, ma'muriyat, ota-onalar uchun yagona platformada boshqaruv imkoniyati yaratadi.

Bu texnologiyalar inson aralashuvisiz muhim qarorlarni avtomatik ravishda qabul qilishga yordam beradi, bu esa boshqaruvni yanada soddalashtiradi.

Avtomatlashtirish natijasida erishiladigan yutuqlar

Zamonaviy texnologiyalarni joriy etish orqali boshqaruvda quyidagi ijobiy natijalarga erishiladi:

- **Jarayonlarning aniqligi:** Avtomatlashtirilgan tizimlar hisob-kitobda xatoliklarga yo'l qo'ymaydi.
- **Ish hajmi kamayadi:** O'qituvchi va ma'murlar vaqtni hisobot tayyorlashga emas, ta'lim sifatini oshirishga sarflaydi.
- **Shaffoflik ortadi:** Har bir qaror tizimda qayd etiladi, barcha foydalanuvchilar uchun ochiq.
- **Tahlil qilish imkoniyati:** O'quv jarayoni haqidagi statistik ma'lumotlarni avtomatik yig'ish va tahlil qilish orqali strategik qarorlar qabul qilish osonlashadi.
- **Moslashuvchanlik va tezkorlik:** Raqamli tizimlar turli holatlarga tezda moslasha oladi, bu esa boshqaruvni yanada dinamik qiladi.

Masalan, ayrim rivojlangan mamlakatlarda sun'iy intellekt yordamida talabalar holatini kuzatib boruvchi tizimlar joriy etilgan bo'lib, bu orqali o'z vaqtida chora ko'rish imkoniyati yaratilmoqda.

Maqsad va vazifalar

Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi – an'anaviy ta'lim tizimida boshqaruv jarayonlarining murakkabligini tahlil qilish, inson omiliga haddan tashqari bog'liqlikni kamaytirish yo'llarini aniqlash hamda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy qilish orqali boshqaruvning samaradorligini oshirishdan iborat.

Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilab olindi:

1. An'anaviy ta'lim tizimidagi boshqaruv shakllari va ularning muammoli jihatlarini tahlil qilish;
2. Inson omilining boshqaruvga ta'sir darajasini aniqlash hamda uning salbiy oqibatlarini ko'rsatib berish;
3. Ta'lim boshqaruvida axborot texnologiyalarining o'rne va ahamiyatini ilmiy asoslash;
4. Tizimni raqamlashtirish orqali inson omiliga bog'liqlikni kamaytirish yo'llarini taklif qilish;
5. Raqamli texnologiyalar asosida samarali boshqaruv mexanizmlarini ishlab chiqish;
6. Amaldagi ta'lim tizimida zamonaviy yechimlarni joriy etish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish.

Yuqoridagi vazifalarni izchil hal etish orqali ta'lim tizimidagi boshqaruv jarayonlarini soddalashtirish, tezkorlikni oshirish va inson omiliga bog'liq xatoliklarni minimallashtirish imkoniyatlari aniqlanadi.

An'anaviy ta'lim tizimidagi muammolar

An'anaviy ta'lim tizimi uzoq yillar davomida o'zining samaradorligini namoyon qilgan bo'lsa-da, zamonaviy talablarga javob berishda bir qator cheklovlarga ega. Avvalo, bunday tizimda boshqaruv jarayonlari asosan inson omiliga tayanadi. Bu esa, o'z navbatida, qaror qabul qilishda subyektivlik, kechikish va xatoliklar ehtimolini oshiradi.

Birinchidan, an'anaviy tizimda hujjat va ma'lumotlar aylanishi ko'p hollarda qo'lda, ya'ni qog'oz shaklida amalga oshiriladi. Bu esa hujjatlarning yo'qolishi, noto'g'ri yuritilishi yoki muhim axborotning kechikib yetkazilishiga olib keladi. Natijada, boshqaruv qarorlari zamonaviy raqobat sharoitida yetarlicha tez va samarali qabul qilinmaydi.

Ikkinchidan, o'qituvchi va ma'muriy xodimlar tomonidan talabalarni baholashda subyektiv yondashuvlar uchraydi. Har bir talabaning bilim darajasini obyektiv baholash qiyinlashadi, bu esa umumiy ta'lim sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Uchinchidan, an'anaviy ta'lim tizimida talabalar faoliyatini kuzatish va tahlil qilish jarayonlari cheklangan. Dars davomida talabalar ishtirokini, faoliyatini va intizomini muntazam nazorat qilish qiyin kechadi. Bu holat, ayniqsa, katta auditoriyalar yoki masofaviy ta'lim shaklida yanada murakkablashadi.

To'rtinchidan, ma'lumotlarning markazlashmagan shaklda saqlanishi ularni tahlil qilish va samarali boshqarish imkoniyatlarini cheklaydi. Statistik

ma'lumotlarni yig'ish, tahlil qilish va ularga asoslangan qarorlar qabul qilish uchun ko'p vaqt va inson resurslari talab etiladi.

Yuqoridagi muammolar an'anaviy ta'lim tizimida boshqaruvning murakkablashuvi va inson omiliga haddan tashqari bog'liqlik mavjudligini ko'rsatadi. Bu holat esa ta'lim jarayonining innovatsion texnologiyalar yordamida modernizatsiya qilinish zarurligini yanada kuchaytiradi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli ta'limni rivojlantirish strategiyasi"ga oid qaror va farmonlari, 2020–2023 yillar.
2. Karimov A., Xasanov B. – "Ta'lim jarayonini boshqarishda zamonaviy yondashuvlar". Toshkent: TDPU nashriyoti, 2022.
3. Azizov M. – "Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining ta'limda qo'llanilishi". Samarqand, 2021.
4. UNESCO. Education and digital transformation: Global perspectives. Paris, 2022.
5. OECD. Digital Education Outlook 2021: Pushing the Frontiers with AI, Blockchain and Robots.
6. www.edu.uz – O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi rasmiy sayti.

RESPUBLIKAMIZDA OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHNING MUHIM VAZIFALARI**Yunusov Abduvoxid Abdukarimovich**

Agrobank ATB Andijon viloyat boshqarmasi bosh buxgalter o'rinbosari

Annotatsiya: Ushbu maqolada respublikamizda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashning muhim vazifalari hamda uning ahamiyati keng yoritib berilgan. O'zbekiston Respublikasining oziq-ovqat xavfsizligi va sog'lom oziqlanishni ta'minlashning 2030-yilgacha mo'ljallangan strategiyasida belgilangan vazifalar tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: oziq-ovqat xavfsizligi, omillar, barqarorlik, KES, agrar sektor, shartli-doimiy omillar

Kirish. Keyingi yillarda qishloq xo'jaligini diversifikatsiya qilish, mavjud yer, suv va boshqa resurslardan yanada oqilona foydalanish, zamonaviy va intensiv texnologiyalarni qo'llash orqali qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat mahsulotlari yetishtirish borasida olib borilayotgan tizimli ishlar asta-sekin o'z samarasini bermogda.

Xususan, ekin maydonlaridan yil davomida samarali foydalanish hisobiga asosiy, oraliq va takroriy ekin sifatida qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat ekinlari ekilib, ulardan yuqori hosil yetishtirilib, nafaqat ichki bozorda, balki tashqi bozorlarda ham savdo hajmini oshirishga imkoniyat yaratildi.

Agrar va oziq-ovqat sohalarining har bir tarmog'ini yangi va integratsiyalashgan yondashuv asosida boshqarishga o'tilishi, ushbu tarmoqlarning jadal va barqaror rivojlanishini ta'minlash bilan bir qatorda, O'zbekiston qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmlarini ko'paytirish va qo'shimcha qiymatni va mahsulotlarning raqobatbardoshligini oshirishda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda.[1.]

Asosiy qism. Rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar oziq-ovqat yetishtirish borasida olib borayotgan samarali faoliyatga qaramasdan, oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmining o'sishi aholi soni o'sishidan orqada qolmoqda, bu esa qishloq xo'jaligini rivojlantirish uchun yetarli sharoit mavjud bo'lmagan mamlakatlarda muammo tobora chuqurlashib borayotganini ko'rsatmoqda. Yer yuzida aholi sonining o'sishi, iqtisodiy tangliklar, global iqlim sharoitining o'zgarishi va boshqa omillar sababli insoniyatning oziq-ovqat mahsulotlariga talabini qondirish tobora qiyinlashmoqda. BMTning Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti hamda Butunjahon sog'liqni saqlash tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, hozirgi vaqtda dunyoda 840 million dan ortiq kishi, ya'ni deyarli har 8 odamning biri to'yib ovqatlanmayapti.

Yurtimizda ham bu muammo yilga-yilga dolzarb kasb etmoqda. Mamlakatimizda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash jamiyatning

ijtimoiy-iqtisodiy holatini barqaror rivojlantirish, fuqarolarning sog'lig'i va hayotini yaxshilash, mamlakat mustaqilligini barqaror saqlashning asosiy yo'nalishlaridan biriga aylandi. Mazkur yo'nalishda respublikamizda aholini sifatli oziq-ovqat mahsulotlari bilan barqaror ta'minlash, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtiruvchilarni qo'llab-quvvatlash bo'yicha strategik jihatdan maqsadli hamda izchil chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Mamlakatimizda yiliga 20 million tonnadan ortiq meva-sabzavot mahsulotlari yetishtiriladi. So'nggi yillarda 800 ming tonna qishloq xo'jaligi mahsulotlarini saqlash sig'implariga ega bo'lindi. Biroq bu endilikda ehtiyojimizga kamlik qiladi. Agar ishlab chiqargan mahsulotlarni saqlash kamida 10 foizga yetkazilsa, xalqimizni yil davomida bir maromdagi narxlarbop oziq-ovqat bilan ta'minlash imkoniyati paydo bo'ladi. Oziq-ovqat xavfsizligini hal etishda bir qator qiyinchiliklar mavjudligiga qaramay, mamlakatimizda qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqarish hajmini ham miqdor, ham sifat jihatdan muntazam oshirib borish va shu orqali oziq-ovqat ta'minotini mustahkamlash borasida salmoqli natijalar qo'lga kiritilmoqda.

Ushbu masalalarni milliy darajada hal etish uchun quyidagilar amalga oshiriladi:

1.1.1. Yer resurslaridan samarali foydalanish:

qishloq xo'jaligi yerlarini asrash, qayta tiklash va ularning unumdorligini oshirish;

qishloq xo'jaligi yerlari unumdorligini oshirish va oqilona foydalanishda zamonaviy texnologiyalarni tatbiq qilish;

suv resurslarining hozirgi va kelajakdagi shakllanish manbalari hamda zaxirasini inobatga olgan holda foydalanilmayotgan yerlarni qishloq xo'jaligida foydalanishga kiritishni davom ettirish.

1.1.2. Suv resurslaridan samarali foydalanish:

sug'orish uchun suv resurslari manbalarining yetishmovchiligini baholash;

suv tejavchi texnologiyalarni joriy etish ko'lamini kengaytirish, rag'batlantirish mexanizmlarini takomillashtirish;

global isish va iqlim o'zgarishi natijasida yuzaga keladigan suv tanqisligi va qurg'oqchilikka qarshi hamda yo'qotiladigan mahsulotlar o'rnini alternativ mahsulotlar bilan to'ldirish choralari ko'rish.

1.1.3. Investitsiyalarni jalb etish:

oziq-ovqat xavfsizligi uchun muhim bo'lgan infratuzilmalarga investitsiyalar yo'naltirishni kuchaytirish;

aholiga kafolatlangan oziq-ovqat mahsulotlarini yetkazish maqsadida chekka hududlarda transport-logistika infratuzilmasini rivojlantirish;

ishlab chiqaruvchilardan yetishtirilgan mahsulotlarni xarid qilish, qayta ishlash, saqlash va sotish uchun agrologistika markazlari faoliyati va xizmatlarini raqamlashtirish;

oziq-ovqat xavfsizligiga davlat yordamini kuchaytirish maqsadida (barqaror qishloq xo'jaligi mahsulotlari yetishtirish, suv va energiya ta'minotidan barqaror foydalanish, iqlimdan oqilona foydalanish, qayta ishlash va saqlash uchun maqbul ishlab chiqarish amaliyotlari hamda hosildan keyingi yo'qotishlarni kamaytirishga qaratilgan) subsidiyalar ajratish bo'yicha yagona siyosat olib borilishini va platforma ishlab chiqilishini ta'minlash;

dehqon bozorlari infratuzilmalarini zamon talablari asosida modernizatsiya qilish va xususiy sarmoyalarni jalb qilish dasturini qabul qilish.

1.1.4. Xalqaro tajribalarni qo'llash:

oziq-ovqat xavfsizligi bo'yicha amaldagi qonunchilikni xalqaro standartlar talablariga va ilg'or tajribalarga muvofiqlashtirish maqsadida "O'zbekiston Respublikasining oziq-ovqat xavfsizligi to'g'risida" qonunini qabul qilish;

oziq-ovqat xavfsizligi sohasida xalqaro kelishuvlar hamda mintaqalararo integratsiyani rivojlantirish;

Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) tomonidan tavsiya etilgan va boshqa xalqaro hamda milliy normalar va standartlarga muvofiq aholi sonining o'sishiga nisbatan oziq-ovqat mahsulotlarining mavjudligi, foydalana olish imkoniyati, iste'mol, barqarorligi va doimiyligini tahlil qilish hamda ta'minlash choralarini ko'rish.

1.1.5. Atrof-muhit muhofazasini ta'minlash:

iqlim o'zgarishi, tabiiy yoki texnogen ofatlarning (toshqinlar, qurg'oqchilik, harorat o'zgarishi va boshqa omillar) atrof-muhit va ekologiyaga ta'sirini muntazam baholab borish hamda ularni tahlil qilish natijalariga ko'ra zarur moslashish va salbiy ta'sirlarni yumshatish choralarini ko'rish;

oziq-ovqat mahsulotlarini qadoqlash va o'rashda inson salomatligi uchun xavfli bo'lgan moddalarni chiqarmaydigan, mahsulot xususiyatlarining yaxshi saqlanishi va xavfsizligini ta'minlaydigan, qayta ishlanadigan yoki atrof-muhitga zarar yetkazmasdan foydalanish yoki yo'q qilish mumkin bo'lgan materiallarni ishlatish orqali ekologik tizimga salbiy ta'sirni kamaytirish;

o'simliklarni himoya qilishning ekologik xavfsiz (biologik va tabiiy) usullarini keng qo'llash hamda ekinlar hosildorligini ekologik va ilmiy asosda oshirish;

iqlim o'zgarishiga salbiy ta'sir etuvchi CO₂, metan va boshqa chiqindilarni kamaytirish bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirish hamda qishloq xo'jaligi va noqishloq xo'jaligi korxonalarida ishlab chiqarish jarayonida yuzaga keluvchi CO₂, metan va boshqa chiqindilarni monitoring qilish va bosqichma-bosqich kamaytirish choralarini ko'rish. [1]

Xulosa sifatida, agara sohada tegishli islohotlarni jadallashtirish kelgusida mamlakatimiz aholisining farovonligini oshirish hamda barqaror iqtisodiy taraqqiyotni ta'minlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 16.02.2024 yildagi PF-36-son. Respublikada oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida.
2. Abdug'aniyev A., Abdug'aniyev A.A. Agrar siyosat va oziq-ovqat xavfsizligi - (darslik) - T.: TDIU, 2004. – 304 bet.
3. Iqtisodiyotning agrar sektori. T. Jo'rayev, Sh. Allayarov, X. Asatullayev, T. Umarov, Ma'ruzalar matni. - T.: TIM, 2012
4. Hakimov R. Agrosanoat majmuasi iqtisodiyoti, - T.: MCHJ "RAM-S", - 2007. 367 b.
5. Gail L. Cramer, Clarence W. Jensen, Douglas D. Southgate, Jr. Agricultural Economics and agrobusiness. – New York, 2001. – 519 p.
6. www.lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.
7. www.agro.uz – O'zbekiston Respublikasi Qishloq va Suv xo'jaligi vazirligi portali.

**MATEMATIKADA AMALIY MASALALAR UMUMIY VA KASBIY
KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISH VOSITASI SIFATIDA****Sh. Axmedov, D.Xasanova**

University of economics and pedagogy NOTM

Kasb-hunar ta'limi sifatini oshirish muammolari pedagogika fani va amaliyotining butun rivojlanishi tarixi davomida diqqat markazida bo'lib kelgan.

O'zgargan ijtimoiy-iqtisodiy sharoitda ishlab chiqarishning ilmiy intensivligining roli oshib borayotgan, ilmiy-texnik axborot hajmi tez sur'atlar bilan o'sib borayotgan, yangi axborot texnologiyalari joriy etilayotgan hozirgi paytda esa bu muammoning o'z ahamiyati yanada oshdi.

Rejali iqtisodiyotdan bozor iqtisodiyotiga o'tish, xojalikni iqtisodiy faoliyatni chuqur tahlil kilib tashkil etadigan mutaxassislarisiz iloji yo'q. Bularning barchasi oliy ta'limdagi kasbga yo'naltirilgan ta'limni, hususan iqtisodiy boshqaruv siklini isloh qilish zarurati va asosiy yo'nalishlarini belgilaydi.

Agar o'quv jarayonida umumiy kasbiy va umumiy madaniy kompetentsiyalar shakllansa, bo'lajak mutahassis barcha masalalar va topshiriqlarni muvaffaqiyatli uddalay oladi. Matematika o'quv predmeti sifatida tarbiyaviy va dunyoqarashni rivojlantiruvchi salohiyatga ega bo'lib, bu kasbiy sikl fanlari va mutahassislik fanlari bilan fanlararo bog'lanishlarda o'z aksini topadi va ular o'quv jarayonida amaliy muammolarni (amaliy mazmundagi masalalarni) echishda aniqlanadi. Amaliy masalalar quyidagi asosiy kompetentsiyalarni shakllantirishga imkon beradigan universal vosita: "abstrakt fikrlash, tahlil qilish, sintez qilish qobiliyati "; "O'zini rivojlantirishga, o'zini anglashga, ijodiy salohiyatdan foydalanishga"; "Ilmiy asosda o'z ishini tashkil qilish qobiliyati, o'z faoliyati natijalarini mustaqil ravishda baholash, mustaqil ishlash ko'nikmalariga ega bo'lish"

Pedagogik adabiyotlarda "amaliy masala" tushunchasi turlicha talqin etiladi. Bir tomondan, qo'llaniladigan masala muammo deb atalib, uni hal qilish uchun matematik tilga o'tish kerak bolgan masala bo'lsa, ikkinchi tomondan, amaliy masala shakllanishi va hal qilish usullari bo'yicha amalda yuzaga keladigan muammolarga yaqin bo'lishi kerak, deb hisoblashadi. Amaliy masalani- matematikadan tashqarida qo'yilgan, ammo matematik vositalar yordamida hal qilingan muammo deb hisoblaydigan mualliflarning fikriga qo'shilamiz. Muammoning matematik modelini qurish quyidagi ko'nikmalarni shakllantiradi: masalaning asosiy xarakteristikalarini va ular orasidagi bog'lanishlarni yoritib berish; xarakteristikalariga qo'yiladigan cheklovlar tizimini aniqlash.

Amaliy masalani echishdagi birinchi qadam bu shartni masalaning matematik modeli ko'rinishida ifodalash, ya'ni rasmiylashtirish bosqichini

amalg oshirishdir. Muammoda tasvirlangan vaziyatdan uning matematik modelini tuzishga o'tish uchun talabalar o'rganilayotgan muammoning tarkibiy qismlari o'rtasidagi asosiy aloqalarni aniqlay olishlari, muammo bayonida mavjud bo'lgan ma'lumotlarning to'liqligini tahlil qila olishlari kerak, matematik belgilarda masala qo'yishda berilgan pozitsiyalarni va ularning o'zaro bog'liqligini ifoda eta olish. Shu munosabat bilan rasmiylashtirish bosqichi mavhum fikrlash, tahlil qilish, sintezni rivojlantirishga yordam beradi.

Matematik modelni echish bosqichida muammoni echish uchun eng mos usulni tanlash qobiliyati rivojlanadi; yordamchi matematik apparatdan foydalanish qobiliyati; "yangi" matematik usullarni mustaqil ravishda ishlab chiqish qobiliyati, agar umumiy echish usuli etarlicha oqilona bo'lmasa; murakkab masalalarni subtaskalarga ajratish qobiliyati. Ratsional echim usulini topish qobiliyati matematik madaniyat elementlarini o'zlashtirish darajasiga bog'liq va nostandart vaziyatlarda harakat qilishga tayyorlikni tarbiyalashga yordam beradi. Ushbu bosqichda o'zini rivojlantirishga, o'zini anglashga va ijodiy salohiyatdan foydalanishga tayyorlik tarbiyalanadi.

Tafsir qilish bosqichida umumiy madaniy vakolatlar bilan birgalikda o'z ishini ilmiy asosda tashkil etish qobiliyati tarbiyalanadi; dastlabki vaziyatga o'ting va muammoni hal qilishda olingan natijalarning ko'rib chiqilayotgan vaziyatga muvofiqligini aniqlang; o'z faoliyati natijalarini mustaqil ravishda baholash qobiliyati.

O'quv jarayonida kompetensiyaviy yondashuvni amalga oshirishning zaruriy sharti darsliklar va masalalar to'plamlarini amaliy yo'nalishdagi misollar va topshiriqlar bilan to'ldirishdir.

Misol uchun "Oliy matematika" kafedrasida ishlab chiqilgan iqtisodiy masalalarni oliy matematikani o'qitishning professional yo'nalishini amalga oshirish uchun umumiy madaniy va umumiy kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish vositasi sifatida keltiramiz. Bunga namuna sifatida bir qator amaliy masalalarni ko'rib o'tamiz.

1-masala: Tadbirkor X birlik mahsulot ishlab chiqaradi. Mahsulot hajmiga nisbatan moliyaviy tejamkorlikning bog'liqligi quyidagi formula bilan berilgan: $f(x) = -0.02x^3 + 600x - 1000$. Moliyaviy tejamkorlikning maksimal qiymatini aniqlang.

Yechish:

- 1) Iqtisodiy jihatdan o'zgaruvchini nomanfiy deb olamiz ya'ni: $x \in [0, \infty)$
- 2) $f'(x) = -0.06x^2 + 600$
- 3) Bu yerdan $f' = 0$, $x = 100$ va $x = -100$, $x = -100$ nuqta berilgan masalaning iqtisodiy ma'nosini qanoatlantirmagani uchun kritik nuqtaning faqat musbat qiymatini olamiz
- 4) $f_{\max}(x) = f(100) = 39000$

Xulosa: Ishlab chiqarish xajmi 100 birlikkacha o'sganda korxonaning moliyaviy tejamkorligi 39000 pul birligiga erishadi.

2-masala: Andijon viloyati Asaka tumanidagi sement zavodi kuniga X tonna sement ishlab chiqaradi. Shartnomaga ko'ra u har kuni qurilish kompaniyasiga kamida 20 tonna sement yetkazib berishi kerak. Zavodning ishlab chiqarish quvvati shundan iboratki, mahsulot kuniga 90 tonnadan oshmasligi kerak.

Quyidagilarni aniqlang:

- 1) Mahsulot hajmi qanday bo'lganda ishlab chiqarishga ketgan harajatlari eng ko'p (eng oz) bo'ladi.
- 2) Qurilish kompaniyasi uchun zavodning yagona hamkori bo'lish foydalimi?

Bu yerda umumiy harajat funksiyasi: $K(x) = -x^3 + 98x^2 + 200x$ korinishda berilgan.

Yechish:

Umumiy harajat funksiyasini quyidagicha yozamiz:

$$f(x) = \frac{K}{x} = -x^2 + 98x + 200$$

Masalani yechish funksiyani $[20, 90]$ kesmadagi

eng katta va eng kichik qiymatlarini topishga keltiriladi:

$$f'(x) = -2x + 98, \text{ kritik nuqta esa } f'(x) = 0$$

$$-2x + 98 = 0$$

$$x = 49 \in [20, 90] \text{ bundan } f(20)=1760 \quad f(49)=2601 \quad f(90)=920$$

Xulosa:

- 1) Ishlab chiqarish birligi uchun eng katta harajat kuniga 49 tonna sement ishlab chiqarish uchun 2601 birlikni tashkil etadi
- 2) Sement zavodining yagona iste'molchisi bo'lish kompaniya uchun foydali emas, chunki u mahsulot uchun ortiqcha pul to'laydi

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Р.Ишмухамедов, М.Юлдашев. Таълим ва тарбияда инновацион педагогик технологиялар (таълим тизими ходимлари. Методистлар, ўқитувчилар, тарбиячи ва мураббийлар учун ўқув қўлланма). –Т.:2013. 279 б.
2. А.А.Абдуқодиров, А.Х.Пардаев. Масофали ўқитиш назарияси ва амалиёти. Монография. –Т.: Фан, 2009, 145 б.
3. Симонов А.С.«Экономика на уроках математики» Школа- Пресс,М,1999
4. Мицкевич А.А.«Экономика в задачах и тестах»Задачи олимпиады по экономике. 1997г

**RESPUBLIKAMIZDA MULK SHAKLLARI VA
UNING HIMOYASI****Valiyev Muhammadjon Bahodir o'g'li**

Agrobank ATB Andijon viloyat boshqarmasi bosh yuriskonsult

Abduraimov Sherali No'monjonovichAndijon viloyati Pedagogik mahorat markazi katta o'qituvchisi, mustaqil
tadqiqotchi
sheraliphd1987@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqola O'zbekiston Respublikasida mulk shakllari va uning himoyasi masalasiga bag'ishlangan bo'lib, uning huquqiy negizlari bayon etilgan. Shuning barobarida mulk shakllarining huquqiy maqomi qonunlar asosida ifoda etilgan.

Kalit so'zlar: mulk, mulk shakllari, moddiy va ma'naviy ne'matlar, yer va yer osti boyliklari, individual mulk, korporativ xususiy mulk, jamoa mulki, davlat mulki,

Kirish. Mulk – moddiy va ma'naviy ne'matlarning muayyan kishilar egaligida bo'lishi va ular tomonidan o'zlashtirilishidir. Mulkka egalik huquqi hamda mulk ob'ektlariga egalik, ularni bo'lish, taqsimlash bo'yicha kishilar o'rtasida yuzaga keladigan iqtisodiy munosabatlardir. Mulk ob'ekti yer va yer osti boyliklari, korxona, bino, inshootlar, mashina va uskunalar, tayyor mahsulot, pul, qimmatli qog'ozlar, san'at va adabiyot asarlari, ilmiy va texnikaviy ishlanmalar va boshqalar bo'lishi mumkin. Moddiy va ma'naviy ne'matlarni amalda o'zlashtiruvchilar mulk sub'ektlari, ya'ni egalari hisoblanadi. Bularga ayrim kishilar, oilalar, jamoalar va davlat kiradi. Mulkdan amalda foydalanib, bundan naf ko'rish mulkni iqtisodiy tasarruf qilish hisoblanadi.

Tadqiqot uslublari. Ushbu maqola qonunlar sharhi, ilmiy adabiyotlar tahlili, sintez, taqqoslash, statistika usullaridan foydalanilgan holda yoritildi.

Ilmiy ishning natijasi: maqola mulk shakllarining tashkiliy-huquqiy shakli ilmiy asosda ochib berilganligi sababli, muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, mulkka ega bo'lish, mulkdan foydalanish va tassarruf etish va ularning himoyasi davlat tomonidan yaratib berilishi zarur bo'lgan ochiqlik tamoyiliga e'tibor qaratiladi.

Asosiy qism. Kishilarning moddiy ne'matlarni yaratishdagi, ularni taqsimlash va iste'mol etishdagi o'rni, siyosiy hayotda tutgan mavqei, asosan, ishlab chiqarish vositalariga egalik qilishlariga bog'liq. Jamiyat taraqqiyoti tarixida egalik qilish shakliga ko'ra mulkning bir necha turi bor: ibtidoiy jamoa tuzumida ishlab chiqaruvchi kuchlar g'oyat past rivojlanganidan kishilar birgalikda, guruh-guruh bo'lib mehnat qilishgan. Shubhasiz, shunday

sharoitda mehnat qurollari va mahsulotlari jamoaning umumiy mulki bo'lgan. Mehnat qurollari va mehnat malakasi yuksalgach, kishilar yakka holda mehnat qila oladigan bo'ldi. Bu o'zgarish tufayli jamoa mulki parchalanib, xususiy mulkka aylangan.

Xususiy mulk – bu mulkni o'zlashtirishning xususiy usuliga asoslangan shakli. U ikki xil bo'ladi:

1. Individual – yakka xususiy mulk, ya'ni ayrim shaxslar yoki oilalarga tegishli mulk;

2. Korporativ xususiy mulk, bu ham ayrim kishilarga qarashli, lekin aksiyadorlar jamiyatidagi umumiy mulkning bir kismi sifatida mavjud bo'lgan mulk. Korporativ mulk dividend keltiruvchi mulkdir.

Jamoa mulki – bu jamoaga ixtiyoriy ravishda birlashgan kishilarning umumiy mulki bo'lib, bu mulkning egalari shu jamoada mehnat qilishi shart. Bu yerda mulk egasi ayni bir vaqtda shu mulkni amalda ishlatuvchi ham hisoblanadi.

Davlat mulki – davlat ixtiyorida bo'lgan mulk, davlat hokimiyati organlari tomonidan tasarruf etiladigan monopollashgan mulkdir. Bunday mulk ob'ekti – yer, tabiat resurslari, asosiy vositalar, binolar, moliya, moddiy resurslar, axborot, moddiy va ma'naviy boyliklar bo'lishi mumkin. Bu mulk ijtimoiy ne'matlarni yaratishga xizmat qiladi.

Davlat bor yerda uning mulki mavjud, lekin ushbu mulkning milliy iqtisodiyotdagi ulushi turli mamlakatlarda farqlanadi va mamlakat iqtisodiyotining modeliga bog'liq. Fuqarolik jamiyati doirasida davlat mulki tobora ijtimoiy yo'nalish olmoqda, ya'ni umummilliy manfaatlarni himoya qilishga yo'naltirilgan.

"O'zbekiston Respublikasida mulkchilik to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi qonunida mulk shakllari quyidagicha berilgan:

xususiy mulk;
shirkat (jamoat) mulki;
ma'muriy-hududiy tuzilmalarning mulkidan (kommunal mulkdan) iborat davlat mulki;
aralash mulk;
boshqa davlatlar hamda xalqaro tashkilotlar yuridik va jismoniy shaxslarining mulki.

O'zbekiston Respublikasi barcha mulk shakllarining teng huquqliligini va huquqiy jihatdan muhofaza etilishini kafolatlaydi. [2.5-modda].

Mulkga egalik va uni tasarruf etish muayyan iqtisodiy munosabatlarni paydo etadi va u mulkchilik munosabatlari deb ataladi. Mulk paydo bo'lishi uchun mulkka aylanadigan narsalar naf keltira olishi zarur. Mulkchilik munosabatlari mulkni kishilarning o'ziniki yoki o'zganiki ekanligini bildiradi. Bunday munosabatlarning uch jihati bor:

1. Mulkka egalik qilish, ya'ni mulkdorlik huquqining mulk egasida saqlanib turishi.

2. Mulkdan foydalanish va uni amalda ishlatish. Mulkdan foydalanilganda shaxsiy ehtiyojlarni qondirish yoki daromad topish yuz beradi. Mulkdor o'z mulkini ishlatganda egalik qilish va mulkdan foydalanish bir qo'lda to'planadi, Mulk keltirgan nafni uning egasi tanho o'zlashtiradi. Mulk o'zgalar qo'lida ishlatilganda bundan olingan daromadni mulkdor mulkni amalda ishlatuvchi bilan baham ko'radi.

3. Mulkni tasarruf etish — bu mulk taqdirini mustaqil hal qilish, ya'ni mulkni sotish, merosga qoldirish, hadya etish, garovga qo'yish kabi xatti-harakatlarni erkin amalga oshirilishidir. Mulkiy munosabatlarda mulkni ijaraga berish muhim o'rin tutadi. Yer, suv havzalari, bino va inshoot kabi ko'chmas mulklar oddiy ijaraga beriladi. Qimmatbaho mashina va uskunalar (traktor, kombayn, samolyot, teplovoz, paroxod, yukavtomashinalarivavagonlar) ijarasi lizing shaklida amalga oshiriladi. Mulkbo'lgan pul mablag'larnio'zegasitomonidan, o'zgalargafoydalanibturishuchunberish kredit shakligakiradi. Mulkmilliyboyliknihosiletadi.

Mulk huquqini himoya qilishda fuqarolik huquqining normalari muhim rol o'ynaydi. Mulk huquqini himoya qilishning asosiy usullari:

Mulkni birovning qonunsiz egallashidan talab qilib olish (vindikatsion da'volar).

Mulkdan foydalanishda mulk egasiga qilingan to'sqinliklarni bartaraf etish (negator da'volar). Mulk huquqini buzishga qaratilgan g'ayriqonuniy bitimlar (shartnomalar)ni haqiqiy emas deb topish to'g'risidagi da'volar. Asossiz olingan mulkni qaytarish yo'li bilan qo'riqlash. Vindikasion da'vo – bu mol-mulkni boshqa shaxsning qonunsiz egaligidan talab qilib olishdir. Ya'ni, unga ko'ra, mulkdor o'z mol-mulkini boshqa shaxsning qonunsiz egaligidan talab qilib olishga haqli.

Negator da'vo – bunda mulkdorning huquqlarini egalik qilishdan mahrum etish bilan bog'liq bo'lmagan huquqbuzarliklardan himoya qilish, ya'ni mulkdorning o'z huquqlarini har qanday buzilishini, garchi bu buzish egalik qilishdan mahrum etish bilan bog'liq bo'lmasa ham, bartaraf etishni talab qilishidir.

Mulkiy huquqni himoya qilish bilan bog'liq bo'lmagan masalalarni o'rganishda mulk egalarining mulkiy huquqlarini himoya qiluvchi majburiyat huquqiga oid vositalar ham muhim ahamiyatga ega. Mulk huquqini himoya qilishning bunday majburiy-huquqiy usullari ikki ko'rinishda bo'ladi: shartnomaviy munosabatlar va shartnomadan tashqari munosabatlar.

Shartnomaviy munosabatlarda mulkiy huquqning himoya qilinishi to'g'risida shuni aytish kerakki, tuziladigan xima-xil shartnomalar aksariyat hollarda qonunga, shartnoma shartlariga rioya qilinib to'g'ri va insofli ravishda bajariladi. Ammo, ba'zi hollarda shartnomaning ayrim intizomsiz

ishtirokchilari shartnoma yuzasidan olgan o'z majburiyatlarini butunlay bajarmasliklari yoki lozim darajada bajarmasliklari mumkin.

Bunday paytlarda tabiiy buzilgan mulkiy huquqlarni tiklash hamda uning o'zi bilan mulkiy huquqlarni har tomonlama va to'la himoya qilish masalasi qo'yiladi.

Shartnomaviy munosabatlarda mulkiy huquqlarni buzish turlari:

- qonun xujjatlarining tartiblariga muvofiq kelmaydigan bitim, shuningdek, huquq-tartibot yoki ahloq asoslariga atayin qarshi maqsadda tuzilgan bitim o'z-o'zidan haqiqiy emasdir.

- muomilaga layoqatsiz shaxslar (yosh bolalar, ruxiy kasallar) bilan bitim tuzilishi natijasida mazkur shaxslar mulkiy zarar ko'rsalar, tuzilgan bitimlar haqiqiy emas deb topilishi bilan birga, buzilgan mulkiy huquqlar tiklanishi lozim.

- jiddiy yanglishish, aldanish, zo'rlik qilinishi ta'sirida tuzilgan bitimlar (shartnomalar) sud tomonidan haqiqiy emas deb topishilishi mumkin.

- ayrim shartnomalar (oldi-sotdi, ijara, mahsulot yetkazib berish, kontraktasiya, pudrat, mulk tashish va boshqalar) bo'yicha olingan majburiyatlar butunlay yoki lozim darajada bajarmasligi natijasida tashkilotlar yoki ayrim fuqarolar mulkiy zarar ko'rishlari mumkin. Bunday hollarda ham qonun (shartnomalar)ning har qaysisini buzish oqibatlari to'g'risida, huquqiy normalar buzilgan huquqlarni himoya qilishni nazarda tutadi.

Sud-huquq tizimida qat'iyat bilan olib berilayotgan islohotlardan ko'zlangan asosiy maqsad – fuqarolarning huquq va erkinliklarini kafolatli himoya qilishdan iboratdir. Ayni shu maqsadda keyingi yillarda sud hokimiyatining mustaqilligini mustahkamlash va odil sudlov sifatini oshirishga qaratilgan muhim chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Bugungi kunda fuqarolarning mulkiy huquqiy manfaatlarini himoya qilish, ularning buzilgan huquqlarini tiklash, yetkazilgan zarar o'rnini javobgar hisobidan qoplash singari nizolar sud tartibida adolatli yechim topayotgani odamlarning sudlarga nisbatan ishonchi ortishida muhim omil bo'lmoqda.

Xulosa. O'zbekiston Respublikasida iqtisodiyotning samarali amal qilishiga va xalq farovonligining o'sishiga imkoniyat yaratuvchi har qanday shakldagi mulkchilik bo'lishiga ruxsat beriladi. Mulkchilikning hamma shakllari daxlsiz bo'lishiga va ularning rivojlanishi uchun teng sharoit yaratilishiga qonun kafolat beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.

1.O'zbekiston Respublikasi konstitutsiyasi. Rasmiy nashr. – Toshkent, "O'zbekiston", 2023 yil. -80 b.

2. O'zbekiston Respublikasida mulkchilik to'g'risida. O'zbekiston Respublikasi qonuni, 31.10.1990 yildagi 152-XII-son

3. "Yangi O'zbekiston strategiyasi 2022-2026" O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-60-son Farmoni Lex.uz. 2022.

4. Konstitutsiyaviy huquq. Darslik. - Toshkent, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti, 2023. 791 bet.

5. Husanov O.T. Konstitutsiyaviy huquq. Darslik. Toshkent. "Yuridik adabiyotlar publish" 2021.-400 bet.

6. Odilqoriev X.T. va boshq. Konstitutsiyaviy huquq. Darslik. -T.: "O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi", 2014

7. Yoshlarda huquqiy madaniyatni shakllantirish yo'lida ilg'or pedagogik texnologiyalarning ahamiyati. (2025). Zamonaviy ilm-fan va innovatsiyalar nazariyasi, 2(1), 16-

8. <https://innoworld.net/index.php/zifin/article/view/247>

TADBIRKORLIK HAMDA BARQAROR IQTISODIYOT RIVOJLANISHIDA QONUNLARNING AHAMIYATI

Valiyev Muhammadjon Bahodir o'g'li

Agrobank ATB Andijon viloyat boshqarmasi bosh yuriskonsult

Annotatsiya. Ushbu maqolada tadbirkorlik hamda barqaror iqtisodiyot rivojlanishida qonunlarning ahamiyati va inson hayotidagi o'z huquqlarini anglashi va o'z huquqlarini qanday uslubda talab qilishi haqidagi fikrlar berilgan.

Kalit so'zlar: Sud, Jamiyat, huquq, inson, huquqiy majburiyat, huquqning rivojlanishi, huquqiy davlat.

Kirish. Huquq inson hayotida muhim rol o'ynaydi, chunki u jamiyatdagi tartib va adolatni ta'minlash uchun asosiy vositadir. Quyida huquqning inson hayotidagi o'rni haqida asosiy nuqtalar keltirilgan: Shaxsiy huquqlarni himoya qilish Huquq shaxslarning hayotini, erkinligini va mulkini himoya qiladi. Bu, o'z navbatida, har bir insonning xavfsizligini va barqarorligini ta'minlaydi. Jamiyatda tartib o'rnatish Huquq qoidalari va qonunlari jamiyatda tartibni saqlashga yordam beradi. Bu qoidalar hamma uchun bir xil bo'lib, ularga rioya qilinishi talab qilinadi. Adolatni ta'minlash Huquq sud tizimi orqali adolatni ta'minlaydi. Agar biror kimsa huquqbuzarlikka uchrasa, u sud orqali o'z huquqlarini himoya qilishi mumkin. Ijtimoiy tenglikni ta'minlash Huquq barcha insonlar uchun teng imkoniyatlar yaratadi. Bu orqali jins, millat, din yoki boshqa belgilar bo'yicha kamsitilishlar oldini olishga yordam beradi. Iqtisodiy faoliyatni qo'llab-quvvatlash Huquq iqtisodiy munosabatlar va tijorat faoliyatini tartibga soladi, bu esa biznes rivoji va iqtisodiy barqarorlikka xizmat qiladi. Davlat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlar Huquq davlat va fuqarolar o'rtasidagi munosabatlarni tartibga soladi, bu orqali davlat boshqaruvi ochiq va shaffof bo'lishi ta'minlanadi.

Asosiy qism. Huquq har bir davlatning asosiy boshqaruv tizimi bo'lib, insonlarning huquq va erkinliklarini himoya qilish, jamiyatda adolat va barqarorlikni ta'minlash uchun xizmat qiladi. Inson huquqlarining xalqaro miqyosda kafolatlanishi Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT)ning 1948-yilda qabul qilingan Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi asosida yo'lga qo'yiladi.

Huquq inson hayotining barcha jabhalariga ta'sir ko'rsatadi va ularning huquqiy asoslarda amalga oshirilishi muhimdir. Huquqiy tizimning barqaror va adolatli ishlashi, jamiyatning farovonligi va rivoji uchun zaruriy shartdir. Inson o'z huquqlarini anglashi va tushunishi jamiyatdagi adolat, tenglik va farovonlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Quyida insonning o'z huquqlarini anglashining asosiy jihatlari va ahamiyati keltirilgan: O'z huquqlarini himoya qilish: Inson o'z huquqlarini bilganida, ularni buzilishidan himoya qilish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu nafaqat shaxsiy xavfsizlikni

ta'minlaydi, balki adolatli munosabatlarga ham yordam beradi. Huquqbuzarlikdan himoyalash: O'z huquqlarini anglagan inson huquqbuzarlik holatlarida qayerga va qanday murojaat qilishni biladi. Bu esa huquqbuzarliklardan himoya qilinishini osonlashtiradi. Ijtimoiy faollik: O'z huquqlarini tushungan insonlar ijtimoiy hayotda faolroq bo'ladilar. Ular jamiyatdagi o'zgarishlarga va huquqiy islohotlarga hissa qo'shishlari mumkin. Ma'lumotli qarorlar qabul qilish: Huquqlarini biladigan insonlar ma'lumotli qarorlar qabul qilishadi. Bu ularning shaxsiy va kasbiy hayotida muhim ahamiyatga ega. Adolatni ta'minlashga yordam berish: O'z huquqlarini biladigan odamlar jamiyatda adolatni ta'minlashga ko'proq hissa qo'shadilar. Ular huquq-tartibot organlariga yordam bera olishadi va o'z huquqlarini talab qilishda qat'iy bo'ladilar. Huquqiy madaniyatni oshirish: O'z huquqlarini anglash huquqiy madaniyatni oshirishga xizmat qiladi. Bu orqali jamiyatda qonuniylik va huquqiy ong rivojlanadi. Inson o'z huquqlarini tushinishi uchun quyidagi chora-tadbirlarga e'tibor qaratish muhimdir: Ta'lim va ma'rifat: Maktablar va oliy ta'lim muassasalarida huquqiy ta'lim berish. Ommaviy axborot vositalari: OAV orqali huquqiy ma'lumotlarni yetkazish. Huquqiy maslahat va yuridik xizmatlar: Yuridik maslahat beruvchi xizmatlarning mavjudligi va ulardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish. Huquqiy adabiyotlar va resurslar: Kitoblar, maqolalar va onlayn resurslar orqali huquqiy bilimlarni oshirish. Inson o'z huquqlarini anglab yetishi jamiyatning barqaror va adolatli rivojlanishiga hissa qo'shadi. Bu esa har bir fuqaro va jamiyatning umumiy farovonligi uchun muhimdir. Huquqni muhofaza qiluvchi organlar jamiyatda qonun ustuvorligini ta'minlash, huquqbuzarliklarning oldini olish va adolatni qaror toptirish uchun faoliyat yuritadilar.

Huquq shaxsiy erkinlik, mulk daxlsizligi va xavfsizlik kabi muhim qadriyatlarni kafolatlaydi. Har bir fuqaro o'z huquqlarini bilishi va ulardan foydalana olishi jamiyatda adolat tamoyillarining qaror topishiga xizmat qiladi.

Huquqbuzarliklar va noqonuniy harakatlarning oldini olishda insonning o'z huquqlarini bilishi muhim rol o'ynaydi. Agar fuqaro o'z huquqlariga oid yetarli ma'lumotga ega bo'lsa, u huquqiy muammolarni hal qilish uchun qanday organlarga murojaat qilish kerakligini ham biladi.

Jamiyatdagi tartib va adolatni ta'minlash. Huquqiy tizimning asosiy vazifalaridan biri jamiyatda tartibni saqlashdir. Qonunlarning amalda qo'llanilishi natijasida ijtimoiy barqarorlik ta'minlanadi, insonlar o'z huquq va majburiyatlarini tushunib yashaydi. Sud tizimi esa qonun buzilishiga yo'l qo'ymaslik va adolatni tiklash uchun xizmat qiladi.

Huquqiy davlat tamoyillariga asoslangan jamiyatda har bir fuqaroning huquqlari qonun bilan kafolatlangan bo'lib, ular teng huquqlilik asosida ta'minlanadi. Bu esa kamsitish va adolatsizlikning oldini olishga yordam beradi. Iqtisodiy taraqqiyot va huquqiy muhit. Huquq faqatgina shaxsiy va ijtimoiy munosabatlarni emas, balki iqtisodiy faoliyatni ham tartibga soladi.

Biznes yuritishda qonuniy me'yorlarga rioya qilish, shartnomalarning himoyalanganligi va mulk huquqining kafolatlanganligi iqtisodiy barqarorlik va taraqqiyotga asos bo'ladi. Korxona va tadbirkorlarning huquqlarini himoya qilish orqali davlat investitsiyalar uchun qulay huquqiy muhit yaratadi. Shu bilan birga, huquqiy bilimga ega bo'lgan fuqaro iste'molchi sifatida o'z manfaatlarini himoya qilish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Xulosa. Huquq inson hayotining barcha jabhalariga ta'sir ko'rsatadi va uning samarali ishlashi jamiyatning barqarorligi va rivoji uchun zaruriy omildir. Inson o'z huquqlarini bilishi orqali ularni himoya qila oladi, ijtimoiy hayotda faol ishtirok etadi va adolatni ta'minlashga hissa qo'shadi. Huquqiy tizimning samarali ishlashi fuqarolarning huquqiy ongi va madaniyatiga ham bog'liq. Shuning uchun ta'lim muassasalarida huquqiy bilimlarni oshirish, huquqiy adabiyotlar va OAV orqali huquqiy targ'ibot ishlarini kuchaytirish muhim ahamiyat kasb etadi. Madaniyatga ham bogliq. Shuning uchun talim muassasalarida huquqiy bilimlarni oshirish, huquqiy adabiyotlar va OAV orqali huquqiy targ'ibot ishlarini kuchaytirish muhim ahamiyat kasb etadi. Huquq inson hayotida muhim ahamiyatga ega bo'lib, shaxsiy huquqlarni himoya qilish, jamiyatda tartib va adolatni ta'minlash, ijtimoiy tenglikni o'rnatish va iqtisodiy faoliyatni qo'llab-quvvatlash kabi vazifalarni bajaradi. Inson o'z huquqlarini anglaganida, ularni himoya qilish, huquqbuzarlikdan himoalanish va ijtimoiy hayotda faol ishtirok etish imkoniyatiga ega bo'ladi. Umuman olganda, huquqning inson hayotidagi o'rni va ahamiyati katta bo'lib, u jamiyatning barqaror va adolatli rivojlanishi uchun zarur shartdir. Huquqiy tizimning samarali ishlashi, fuqarolar o'z huquqlarini anglab yetishi va huquqni muhofaza qiluvchi organlarning faoliyati jamiyatda adolat va farovonlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi konstitutsiyasi. Rasmiy nashr. – Toshkent, "O'zbekiston", 2023 yil. -80 b.
2. "Yangi O'zbekiston strategiyasi 2022-2026" O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-60-son Farmoni Lex.uz. 2022.
3. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi. 1948-yil 10-dekabr.
4. Inson huquqlari. Mualliflar jamoasi. Darslik. – T.: 2013, ikkinchi nashr
5. O'zbekiston Respublikasining "Sudlar to'g'risida"gi Qonuni.
6. Davlat va huquq nazariyasi", Yuridik adabiyotlar nashriyoti, T., 2022.

**INSON TANA A'ZOLARI BILAN BOG'LIQ IBORALARNING USLUBIY
XUSUSIYATLARI****Toshtonova Muxlisa**

University of Economics and Pedagogy
"Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim" kafedrası
assistent-o'qituvchi

toshtonovam@gmail.com**Bozorboyeva Muslima**

University of Economics and Pedagogy
Boshlang'ich talim yo'nalishi talabasi

ANNOTATSIYA. Mazkur maqolada o'zbek tilidagi inson tana a'zolari bilan bog'liq frazeologizmlarning uslubiy xususiyatlari yoritib berilgan. Unda frazeologizmlarning shakllanish jarayoni, semantik va uslubiy xususiyatlari, badiiy matnlardagi qo'llanish doirasi tahlil qilingan. Shuningdek, frazeologik birliklarning ko'chma ma'no hosil qilish mexanizmi, obrazlilik va ifodalilik jihatlari hamda ularning nutq madaniyatidagi o'rni ko'rsatib o'tilgan. Maqolada tilshunoslikdagi ilmiy izlanishlar va tadqiqotlar asosida frazeologizmlarning zamonaviy talqini va amaliy ahamiyati asoslab berilgan.

KALIT SO'ZLAR: frazeologizm, tana a'zolari, uslubiy xususiyat, semantika, obrazlilik, nutq madaniyati, o'zbek tili, badiiy ifoda, ko'chma ma'no, frazeologik birlik.

ANNOTATION. This article analyzes the stylistic features of phraseological units in the Uzbek language related to human body parts. It discusses the process of their formation, semantic and stylistic characteristics, and the use of such phraseological units in artistic texts. The paper highlights the mechanisms of figurative meaning formation, expressiveness, and the role of phraseological units in speech culture. The research is based on linguistic studies and demonstrates the contemporary understanding and practical significance of phraseological expressions in the Uzbek language.

KEYWORDS: phraseological units, body parts, stylistic features, semantics, figurativeness, speech culture, Uzbek language, artistic expression, figurative meaning, phraseological expressions.

АННОТАЦИЯ. В данной статье рассмотрены стилистические особенности фразеологических единиц в узбекском языке, связанных с частями человеческого тела. Освещены процессы их формирования, семантические и стилистические характеристики, а также сферы употребления в художественных произведениях. Особое внимание уделено механизмам образования переносного значения, образности, выразительности и значению фразеологизмов в культуре речи. Исследование основывается на научных трудах и раскрывает

современный подход и практическое значение фразеологических единиц в узбекском языке.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: фразеологизмы, части тела, стилистические особенности, семантика, образность, культура речи, узбекский язык, художественная выразительность, переносное значение, фразеологические единицы.

KIRISH. So'ngi yillarda o'zbek tilini ilmiy tadqiq etishning qator yo'nalishlari rivojlandi. Bular ichida ayniqsa, "Tilga izchil yondashish, funksional tahlil" yo'nalishlari alohida o'rin tutadi. Til va nutq yaxlit bir hodisaning ikki tomni sifatida belgilandi. Til hodisalari esa til tizimidagi o'rni, roli, nutqda qo'llanilishi kabi xususiyatlariga qarab tahlil etila boshlandi. Hozirgi bosqichda ishlarning frazeologik majmuasini ilmiy o'rganishiga katta ahamiyat berilmoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI. Tilshunosligimizda yaratilgan qator ilmiy tadqiqotlar o'zbek tili frazeologiyasining shakllanish va taraqqiyotida katta rol o'ynaydi. Xususan, frazeologizmlarning u yoki bu muammoni tadqiq etishga bag'ishlangan doktorlik va nomzodlik dissertatsiyalari himoya qilindi. O'nlab monografiyalar, ilmiy maqolalar, o'quv qo'llanmalari, frazeologik lug'atlar yuzaga keldi.

O'zbek tilshunosligida frazeologizmlarni uslubiy o'rganish ham yo'lga qo'yilganligini ta'kidlash lozim. O'zbek yozuvchi va shoirlari asarlari frazeologizmlarining uslubiy qo'llanish xususiyatlari ko'pgina nomzodlik dissertatsiyalarida o'z aksini topgan.

Ammo bu tadqiqotlarda frazeologizmlarning uslubiy jihatlari badiiy ijodkorlarning frazeologik uslubi va ularning frazeologizmlardan foydalanish mahorati batafsil yoritilgan emas. Bu o'rinda B.Yo'ldoshevning doktorlik dissertatsiyasi ta'kidlangan kemptiklikni to'ldiradi. Mamatovning doktorlik dissertatsiyasida ilk bor frazeologizmlar funksional uslubiy jihatidan tizimli o'rganilib, ularning funksional-uslubiy jihatdan tizim holatida tavsifi, nutq jarayonidagi uzual, okkazional vazifalari badiiy matndagi pragmatik imkoniyatlari kabi masalalar boy til materiallari asosida tadqiq etildi.

Frazeologizmlarning shakllanishi murakkab kechadi. Hozirga qadar frazeologik shakllanish so'z yasallishning davomi sifatida tadqiq etilib asosiy e'tibor so'z yasallishning xususiyatlariga qaratildi. Natijada frazeologik shakllanishning o'ziga xos vosita va usullari yetarli darajada tadqiq etilmadi.

O'zbek tilshunosligida frazeologizmlarning sematik, grammatik uslubiy tadqiqotiga doir qator ishlar mavjud. Frazeologizmlarning shakllanishida insoniy va noinsoniy omillar, ifodaviy va mazmun jihatidan qaror topishida so'zlarning o'rni ma'naviy shakllanish qirralari, shakllanishning motivlovchi va derevitsiya asoslari mavjud umumtil frazeologizmlari asosida yangi frazeologizmlar shakllanishining leksik va semantik xususiyatlari kabi masalalar Mamatovning doktorlik dissertatsiyasida yoritib berilgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR. Frazelogizm ham lug'aviy birlik sanaladi. Frazelogizmlar ham, xuddi so'zlar kabi, shakl va ma'no butunligiga ega. So'zning shakliy tomonini tovushlar hosil qilsa, iboralarning shakliy tomoniniga esa so'zlar tashkil etadi: yoqlamoq, yon bosmoq, rahmdil, ko'ngli bo'sh kabi.

Frazelogizmlarning komponentlari faqat shakl-tovush tomoni bilan so'z hoida bo'ladi. Frazelogizm tarkibida u ma'no butunligiga ega bo'lmaydi. Shu sababli frazeologizm tarkibidagi biror so'z iste'moldan chiqqan bo'lsa ham, frazeologizmlar yo'qolmaydi, boshqa til borligiga, aytaylik, so'zga aylanmaydi. Misollar: U qizning burnini asta chimchilab, qulog'idan cho'zib jig'iga tegdi-da, mo'ylovlarini selkillatib ko'rdi. (O.). Shanba kuni Qo'tirdala tomondan ko'tarilgan chang odamlarning enka-tinkasini chiqarib yuborgandi. (Mirmuhsin)... bosmachilar qishloqni bosganda hammaning o'pkalari yorilib, uy-uylariga yashirina bolishdi. (H.Tursunqulov).

Muhimi, bu ishlarda frazeologizmlar lug'aviy birlik sifatida o'rganilishi zarur ekanligi asoslab berildi. Frazelogizmlar lug'aviy birlik bo'lganidan, xuddi so'zlar kabi, gapda bir bo'lak vazifasida keladi. Misollar: Qosh qo'yaman deb ko'z chiqaradigan bunday hodisalar hali ham onda-sonda ro'y berib turibdi. ("O'zbekiston madaniyati") Ko'z ochib yumguncha ming piyoda va suvori kishilar paydo bo'ldi. (A.Qaxxor) Komissiya hayron bo'lib qoldi, ammo hech kim meni qaytarishni og'ziga olmas edi. (A.Qaxxor) Birinchi gapdagi frazeologizm aniqllovchi, ikkinchi gapdagisi hol, uchinchi gapdagisi kesim bo'lib kelaypti.

Frazelogizmlarning semantik strukturasi frazeologik ma'no va qo'shimcha ottenkalardan iborat bo'lmaydi. Belgi, harakat kabilar haqida frazeologizm ifodalaydigan ma'lumot frazeologik ma'no deyiladi. Endi to'rtinchi rotani ham ratsiya bilan taxmin qilsak, oshig'i olchi bo'lardi. Bu yerda ekanligingizni eshitib ko'zinga hech narsa ko'rinmadi. Birinchi gapdagi frazeologizm belgi, ikkinchi misoldagisi esa harakatni bildiradi.

Frazelogizmlar, so'zlar kabi yaxlit bir ma'no (belgi, harakat kabilarni) ifodallasada-da, lekin frazeologik ma'no ko'p jihatdan leksik ma'nodan farq qiladi. Shu sababli frazeologizmlarda frazeologik ma'no leksik ma'noga teng bo'lmaydi. Qiyoslang: o'ta ketgan uchiga chiqqan, beqiyos - yer bilan osmonga, albatta - turgan gap, hech qachon - ikki dunyoda (ham, yashirin (hufiya) -yeng ichida. Keltirilgan frazeologizmlar o'z sinonimlarini so'zlarga nisbatan birinchidan, ma'noni kuchli darajada ifodalasa, ikkinchidan ular obrazli ottenkasiga ega.

Umuman, frazeologik ma'noning hajmi leksik ma'noning hajmiga nisbatan keng murakkab bo'ladi. Ko'pgina frazeologizmlar ma'nosida yo'q komponent bo'ladi. Masalan: yoqasini ushlamoq, boshida yong'oq chaqmoq, yeru-ko'kka ishonmaslik oddiygina hayron bo'lish, nihoyat darajada azoblash, o'ta darajada ardoqlashdir. Demak, bu frazeologizmlar ma'nosida, o'ta (ortiq) darajada komponenti bor.

Frazeologizmlar birdan ortiq soʻzdan tashkil topishini koʻrdik. Lekin, frazeologizmlar tarkibidagi soʻzlarning leksik-grammatik imkoniyatlari, ularning toʻgʻri maʼnolari asosida birikishidan hosil boʻlmaydi. Shuning uchun ham frazeologizmlarning maʼnosi uning komponentlarining toʻgʻri maʼnosi umumlashmasidan iborat boʻlmaydi. Masalan: qoʻyniga qoʻl solmoq, tarvuzi qoʻltigʻidan tushmoq, frazeologizmlarning maʼnosi tarkibidagi soʻzlar maʼnolaridan kelib chiqmaydi. Chunki frazeologizmlar soʻz birikmasi tarkibidagi biror soʻzni yoki butun birikmani maʼlum bir obraz asosida koʻchma maʼnoda qoʻllash yoʻli bilan hosil boʻladi, uning maʼnosi ham shu yoʻl bilan hosil boʻladi. Misol: Yaxshi odam oshini yer, yomon odam boshini yer (maqol)... boʻynida qip-qizil galstuk loladek yashnab turar, ogʻzi qulogʻida edi (A.Mirahmedov).

“Boshni yemoq” frazeologizmining maʼnosi yemoq feʼlining koʻchma maʼnosi asosida hosil boʻlgan. Ogʻzi qulogʻida frazeologizmining maʼnosi esa butun birikmani obrazli tarzda koʻchma maʼnoda qoʻllash asosida hosil boʻlgan. Koʻp maʼnoli (kamchilik) hodisa leksikada juda taraqqiy etgan. Soʻzlarning juda koʻp qismi koʻp maʼnodadir.

Frazeologiyada bunday emas. Frazeologizmlarning asosiy qismi maʼnoli. Lekin, ikki va undan ortiq maʼnoga ega frazeologizmlarda ham uchraydi, masalan: eskini yamaguncha essing ketadi, - deb bekorga aytilmagan axir . (Sh.Gʻulomov) Mana hatto Kimsan uch kundan beri normani oshirib ketayapdi. Prorabi maqtab esi ketdi. (As.M.) bu kunlarda jangchi goh oʻziga kelib, goh bexush boʻlib ketdi. (As.M.) Ayb menda, - dedi Joʻra dangal - ana, endi oʻzinga kelding (N.S.) Ishning koʻzini biladigan kishining qoʻliga tushgan mashina yomon ishlashi mumkin emas. (“qizil Oʻzbekiston” Qoʻlga tushgansiz.... Hafa boʻlmang, jonim! (O.)

Frazeologizmlar garchand soʻzlar kabi yaxlit maʼno ifodalasa-da, lekin frazeologik maʼno bilan leksik maʼnoning tabiati bir xil emasligini koʻrsatadi. Frazeologizmlar sintaktik jihatdan soʻzlardan farqli belgi-xususiyatlarga ega boʻlganliklari uchun ham tilda paydo boʻlgan va yashab keladi.

XULOSA. Yuqoridagi maʼlumotlardan koʻrinib turibdiki, bugungi oʻquvchi-talabalarning, umuman, oʻzbek tilini oʻrganayotgan yoshlarning ogʻzaki nutqini oʻstirishda, nutq madaniyatlarini egallashlarida iboralarining ahamiyati katta. Iboralardan oʻz oʻrnida foydalanish nutqning ifodaliligini va jozibaliligini oshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Sh.Abdurahmonov. Oʻzbek badiiy nutqida kulgi qoʻzgʻatuvchi lisoniy vositalar.
2. Oʻzbek tilining izohli lugʻati. 170-bet.
3. Rahmatulayev. Sh. Oʻzbek tilining izohli frazeologik lugʻati” / “Oʻqituvchi” nashriyoti, T.1978-yil.
4. M. Asqarova, R. Yunusov, M. Yoʻldoshev, D. Muhamedova. Oʻzbek tili praktikumi. Toshkent. “Iqtisod-Moliya”, 2006 yil. 76-bet.
5. Nurmonov A. Tanlangan asarlar 1 jild.

**SHAHAR YO'LOVCHI TRANSPORTI YO'LOVCHILARNI HARAKATLANISH
VAQTINI OPTIMALLASHTIRISH BO'YICHA TAKLIFLARNI TEXNIK-
IQTISODIY ASOSLASH****Xomidov Anvarbek Ahmadjon o'g'li**

Andijon Davlat Texnika instituti tayanch doktoranti

Shahar yo'lovchi transporti ishini tashkil etishda nafaqat transport sarf xarajatlarini, balki tashishlarning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatini ham hisobga olish zarur. Shahar avtobus yo'nalishlarida transport vositalarining harakatini optimallashtirishda yo'lovchilarning yo'qotadigan vaqtlari alohida rol kasb etadi. Bekatlarda transport kutib vaqt yo'qotishlar bilan mehnat unumdorligi o'rtasidagi bog'liqlik [1] aniqlangan (bekatlarda transport kutib yo'qotilgan bir soat mehnat unumdorligini 4-8%ga kamayishiga sababchi bo'ladi). Shu boisdan harakat yo'nalishida transport vositalarining intervallarini aniqlashda yo'lovchilarning bekatlarda kutib qolishlari bilan bog'liq vaqt yo'qotishlari va yo'nalishlardan foydalanishdagi avtotransport korxonalarining yo'qotishlarini hisobga olish zarur bo'ladi [2].

Sifat-bu buyurtmachilarning kutishlari bilan ularning quyidagi mezonlarni reallik sifatida qabul qilishi o'rtasidagi nomutonasiblik darajasi: reallik, ishonchlilik, bevosita fikr bildirish, xushmuomilalik, kompetentlik, ishonch, xavfsizlik, kommunikabellik, buyurtmachini tushinish [3]. Shahar yo'lovchi transportining sifat ko'rsatkichlari ko'plab omillarga bog'liqligi sababli yo'lovchilarga ko'rsatiladigan transport xizmatini tashkil etishda ularni hisobga olish zarur bo'lib hisoblanadi.

Shahar yo'lovchi transporti ishining samaradorligini "tig'iz vaqtlar" orasida oshirish yo'lovchilar oqimi kamaygan sharoitlarda "tig'iz vaqtlardagi" interval tartibdan jadval tartibiga o'tish orqali amalga oshirilishi mumkin. Shahar yo'lovchi transportini uning past chastotali harakati davomida yo'lovchilarni bekatlarda kutib qolish vaqtini kamaytiradi va avtobuslarning yo'lovchilar bilan to'lish koeffitsienti ortishiga olib keladi. Shu paytgacha shahar jamoat transportini harakat yo'nalishida yo'lovchilarni tashish jarayonida interval tartibidan harakat intervalining jadval tartibiga va uning teskarisiga o'tish momentida tashishlarni tashkil etish uslubi to'g'risida ilmiy asoslangan uslub mavjud emas.

Shahar yo'lovchi transporti harakat yo'nalishlarining bir-biridan ancha farqlanishi harakat tarkibining yo'nalishdagi ishini rejalashtirish va tashkil qilishda hamda shahar avtobuslarining texnik ekspluatatsiyasi me'yorlarini hisoblashda, ularga tabaqalashgan holda yondashishni talab qiladi [4].

Mavjud yo'lovchilar oqimiga transport xizmatini ko'rsatish uchun zarur bo'lgan transport vositalarining soni (harakat intervali) va ularning ishini tashkil qilish (harakat intervalining jadval yoki interval asosida) bilan bog'liq

masalani hal etish talab etiladi. Bu masala "tig'iz" paytdan "tig'iz bo'lmagan" paytga o'tish va uning teskarisi uchun hal etilishi zarur.

Harakat tartibini o'zgarish momentini aniqlashning maqsadli funksiyasi tariqasida, transport tizimlarini yuklanishlarini pasayishi bilan bog'liq transport sarf-xarajatlari, yo'lovchilarning bekatlardagi kutib qolishlari bilan bog'liq moddiy yo'qotishlari, tashish jarayonini turlicha shakllarda tashkil etish bo'yicha tashuvchining sarf-xarajatlarini hisobga oladigan umumiy sarf xarajatlar taklif qilinadi.

Transport vositasini harakat yo'nalishida interval yoki harakat intervalining jadval tartibida ishlashini tanlash imkoniyatini beradigan bog'lanish quyidagicha ko'rinishga ega bo'ladi:

$$Q_y t_{kutish-j} S_{soat-y} + \frac{A_j l_0}{t_0} \cdot S_{o'zgar.har.} + A_j \cdot S_{soat-a} + (A_y - A_j) \cdot S_{soat-y} \leq Q_y t_{kutish-j} S_{soat-y} + \frac{A_i l_0}{t_0} \cdot S_{o'zgar.har.} + A_i \cdot S_{soat-a} + (A_y - A_i) \cdot S_{soat-y} \quad , \quad (1)$$

Bu yerda, Q_y -harakat yo'nalishining eng yuklangan uchastkasida tashishga bo'lgan ehtiyoj hajmi, yo'lovchi;

$t_{kutish-j}$, $t_{kutish-i}$ - yo'lovchilarni YJTning mos ravishda harakat intervalining jadval va interval usulida ishlash vaqtidagi bekatda kutib qolishlari, soat;

A_j , A_i -mos ravishda harakat intervalining jadval va interval tartibida ishlayotgan transport vositalarining soni;

A_y -zahralarni ham hisobga olgan holda harakat yo'nalishida ishlash uchun zarur bo'lgan transport vositalari soni;

l_0 -oborot reysi uzunligi, km;

t_0 -harakat yo'nalishidagi oborot vaqti, soat;

S_{soat-y} -bir yo'lovchining bekatda kutish yo'lovchi-soat narxi, so'm;

S_{soat-a} -transport vositasi bir soat ishiga to'g'ri keladigan doimiy sarf - xarajatlar, so'm/soat;

S_{soat-y} -transport vositasini bir soat bekor turishiga to'g'ri keladigan sarf-xarajatlar, so'm/soat;

$S_{o'zgar.har.}$ -harakat yo'nalishida transport vositasini ishlashi davomida 1 km harakatlanishga to'g'ri keladigan o'zgaruvchan sarf-harajatlar, so'm/km;

Yo'lovchilarni tashish uchun zarur bo'lgan transport vositalarining soni quyidagi formula yordamida aniqlanadi:

$$A_y = \frac{Q_y \cdot t_0}{q \cdot \gamma} = \frac{t_0}{I} \quad , \quad (2)$$

Bu yerda, q -transport vositalarining sig'imi;

γ -sig'imdan foydalanish koeffitsienti;

I -harakat yo'nalishdagi JYTning harakat intervali.

Harakat yo'nalishida JYT harakati jarayonida harakat intervali hisobiy ko'rsatkichlardan chetlashadi va bunday hollarda haqiqiy interval I_f quyidagi formula yordamida aniqlanadi:

$$I_f = I + \frac{\sigma_I^2}{I}, \quad (3)$$

Bu yerda σ_I^2 -rejaviy intervaldan o'rtacha kvadratik chetlashish.

Jadval tartibida ishlash jarayonidagi kutish vaqti:

$$t_{kutish-i} = \frac{I_f}{2} = \frac{I + \sigma_I^2/I}{2} = \frac{I}{2} + \frac{\sigma_I^2}{2 \cdot I}, \quad (4)$$

(2) va (4) formulalarni (1) bog'lanishga qo'yib quyidagilarga ega bo'lamiz:

$$Q_y \left(t_{kutish-j} S_{soat-y} + \frac{l_0}{q_j \gamma_j} \cdot S_{o'z g. xar.} + \frac{t_0}{q_j \gamma_j} \cdot S_{soat-a} \right) + \left(A_y - \frac{Q_y \cdot t_0}{q_j \gamma_j} \right) S_{soat-y} =$$

$$Q_y \left(\left(\frac{I}{2} + \frac{\sigma_I^2}{2 \cdot I} \right) \cdot S_{soat-i} + \frac{l_0}{q_i \gamma_i} \cdot S_{o'z g. xar.} + \frac{t_0}{q_i \gamma_i} \cdot S_{soat-a} \right) + \left(A_y - \frac{Q_y \cdot t_0}{q_i \gamma_i} \right) \cdot S_{soat-y}, \quad (5)$$

Bu yerda γ_i va γ_j - mos ravishda interval va jadval ishlayotgan harakatlanuvchi tarkibning sig'imdan foydalanish koeffitsienti;

q_i va q_j - mos ravishda mos ravishda interval va harakat intervalining jadval tartibida ishlayotgan harakatlanuvchi tarkibning sig'imi;

Bog'lanishning chap tomoni yo'lovchilarning bekatda JYTni kutish natijasidagi moddiy yo'qotishlarini narx ko'rinishidagi ifodasi va tashuvchining jadval asosida tashishni tashkil etish bo'yicha sarf xarajatlari, o'ng tomonida esa, harakat intervalining jadval asosidagi tartib bilan ishlashdagi sarf-xarajatlari.

Bekatda jadval tartibi asosida ishlovchi JYTni kutish vaqti statistik usul bilan aniqlanadi va bu ko'rsatkich tasodifiy xarakterga ega bo'ladi.

Agarda tengsizlikning chap tomoni o'ng tomonidan kichik bo'lsa, transport vositalarining harakatini intervalning jadval asosida tashkil etish maqsadga muvofiq bo'ladi, aksincha esa, interval usulida tashkil etish samarali bo'ladi. Agarda tengsizlikning har ikkala tomoni teng bo'lsa, harakat yo'nalishida JYT ishini ikkita usulning qaysi birida tashkil etishning farqi bo'lmaydi.

Andijon shahridagi ShI-394 "Munduz-AQXAI" avtobus yo'nalishi misolida soat 6.00 dan 7.00 gacha bo'lgan davr uchun yo'lovchilarning bekatda avtobusni kutish bilan bog'liq narx ko'rinishidagi sarf-xarajatlar, tashuvchining harakat yo'nalishida jadval SX_j va interval SX_i tartibida yo'lovchilarni tashishni tashkil etish bilan bog'liq sarf xarajatlarini hisoblaymiz.

$$SX_j = 18 \cdot (0,11 \cdot 1385,4 + 11,4 \cdot 1225 / (37 \cdot 0,75) + 0,7 \cdot 29100 / (37 \cdot 0,75)) + (12 - 18 \cdot 0,7 / (37 \cdot 0,75)) \cdot 729,2 = 33433,747 \text{ so'm.}$$

$$CX_j = 33433,747 \text{ so'm.}$$

$$SX_i = 18 \cdot ((1,6/2 + 1/(2 \cdot 1,6)) \cdot 1385,4 + 11,4 \cdot 1225 / (37 \cdot 0,75) + 0,7 \cdot 29100 / (37 \cdot 0,75)) + (12 - 18 \cdot 0,7 / (37 \cdot 0,75)) \cdot 729,2 = 58433,29 \text{ so'm.}$$

$$SX_i = 58433,29 \text{ so'm.}$$

Sarf-xarajatlarni o'zaro taqqoslab quyidagiga ega bo'lamiz:

$$33433,747 < 58433,29$$

Jamoat yo'lovchi transporti ishini harakat yo'nalishida harakat intervalini jadval asosida tashkil etilishidagi sarf harajatlar interval usulidagiga qaraganda kam bo'lganligi sababli, ko'rib chiqilayotgan Andijon shahridagi ShI-394 "Munduz-AQXAI" yo'nalishi misolida soat 6.00 dan 7.00 gacha bo'lgan davrda avtobuslar harakatini intervalning jadval usulida tashkil etilishi samarali bo'lib hisoblanar ekan. Mazkur yo'nalishda avtobuslar harakatini intervalning jadval usulida tashkil etilishi natijasida 1 soat mobaynida olinadigan iqtisodiy samarani hisoblaymiz.

$$I_s = SX_i - SX_j = 58433,29 - 33433,747 = 24999,543 \text{ so'mni tashkil qiladi.}$$

Ushbu harakat yo'nalishida avtobus harakati soat 6.00 da boshlanib 21.16 da tugashini hisobga olsak, ya'ni bir sutkada avtobus harakati 15 soat 16 minut davom etishini va ulardan 11 soati harakat intervalni jadval tartibidan tashkil qilinganligini hisobga olsak bir sutka davomidagi iqtisodiy samaradorlik 274994,97 so'mni tashkil etadi. Bir yil davomida avtobuslar 260 kun ish jarayonida bo'lsa, iqtisodiy samardorlik 71 498 692.2 so'mni tashkil etadi.

Ushbu yo'nalishda harakatlanayotgan avtobuslarning sutka soatlari bo'yicha ishlash tartiblari 1-jadvalda keltirilgan.

1-jadval

ShI-394 "Munduz-AQXAI" avtobus yo'nalishida sutka soatlari bo'yicha avtobuslarning ishlash tartibi

Harakat yo'nalishi raqami	Avtobuslarning harakat yo'nalishida ishlash tartibi															
	6-7	7-8	8-9	9-10	10-11	11-12	12-13	13-14	14-15	15-16	16-17	17-18	18-19	19-20	20-21	21-22
394	<i>j</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>j</i>	<i>j</i>	<i>j</i>	<i>j</i>	<i>j</i>	<i>j</i>	<i>j</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>j</i>	<i>j</i>	<i>j</i>

j- avtobuslarning ishlash tartibi yo'lovchilar oqimi oddiy bo'lgan holatda tashkil etilishi.

i- avtobuslarning ishlash tartibi yo'lovchilar oqimi "tig'iz" paytdagi holatda tashkil etilishi.

Shunday qilib, avtobuslarning harakat yo'nalishlarida optimal ravishda ishlash tartiblarini tanlash bo'yicha shartlar belgilandi. Bu holatda yo'lovchilarni tashish bo'yicha talablar va yo'lovchi transportining tashish imkoniyatlarining o'zaro mos kelishi ahamiyatga ega bo'ladi.

**DARSDA TALABALAR NUTQIY QOBILIYATINI SHAKLLANTIRISH
MASALALARI****Kamoliddinova Maftuna Xusniddin qizi****Andijon davlat pedagogika instituti
Maktabgacha ta'lim kafedrasi o'qituvchisi**

Annotatsiya: Til muayyan jamoa muloqot vositasi bo'lib, jamiyatda tafakkur rivojiga, ilm-fan, madaniy-tarixiy an'analarning avlodlar avlodga yetkazilib berishiga, ilm-fanning asosiy taraqqitoyiga va shu bilan bir qatarga kommunikativ aloqa vositasi asosi hisoblanadi. Ushbuda aynan nutq qobiliyati va uni rivojlantirish masalalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: Nutqiy kompetensiya, baholash, rivojlantirish, tizimli yondashuv, individual yondashuv, tezkor javob.

Zamonaviy rivojlangan jamiyatga ilmi, ma'naviyatli, barqaror rivojlanish talablariga javob beradigan, respublikamiz kelajagi uchun qayg'uradigan intellektual yetuk avlodni tarbiyalash zarur. O'zbekiston Respublikasida ta'limning barcha bosqichlarida modulli o'qitishda nutqiy qobiliyatni rivojlantirishning asosiy maqsadi o'rganuvchilarning ko'p madaniyatli dunyoda kundalik, ilmiy va kasbga oid sohalarda faoliyat olib borishi uchun nutqiy kompetensiyasini shakllantirishdan iborat. Modulli o'qitish jarayonida nutqiy kompetensiyasi – o'rganilayotgan fan bo'yicha egallagan bilim, ko'nikma va malakalarni muloqot jarayonida qo'llash qobiliyatidir. Nutqiy kompetensiya til materiallari (fonetika, leksika, grammatika) haqida bilimlar va nutq faoliyati turlari (tinglash, gapirish, o'qish va yozish) bo'yicha ko'nikmalarni egallashni nazarda tutadi. Modulli o'qitishda nutqiy qobiliyatni shakllantirish so'zlovchining biror bir nutqiy vaziyat, kommunikativ maqsad va xohish-istagidan kelib chiqqan holda kerakli lingvistik shakl, ifoda usulini tanlash imkonini yaratadi. Pedagogning nutqiy qobiliyatini pragmatik kompetensiya asosida rivojlantirish dars jarayonida nutqiy vaziyatda tushunmovchiliklar paydo bo'lganda takroran so'rash, uzr so'rash va hokazolar orqali murakkab vaziyatlardan chiqib keta olish qobiliyatini nazarda tutadi. Mazkur kompetensiya og'zaki yoki yozma nutqda fikrlarni tegishli til vositalari orqali ifodalashni nazarda tutadi. Ta'lim tizimidagi bugungi ijtimoiy talablar axborotlashtirish jarayonlarini rivojlantirishni taqozo qilmoqda. Oliy ta'limni zamonaviy rivojlanish talablariga moslashtirish, fanlardan elektron ta'lim resurslarini takomillashtirish, talabalarning elektron manbalar bilan faol muloqotni ta'minlash, mustaqil ta'limni amalga oshirishda o'z-o'zini baholash, zaruriy ma'lumotni tezkor izlab topish va yuzaga kelayotgan muammolarni xal qilishda undan foydalanish ko'nikmalarini shakllantirishni nazarda tutadi. Shu nuqtai nazardan, ta'lim sifati ko'rsatkichlaridan biri kompetentlik hisoblanadi. Inglizcha "competence" tushunchasi lug'aviy jihatdan bevosita "qobiliyat"

ma'nosini ifodalaydi. Mohiyatan esa faoliyatda nazariy bilimlardan samarali foydalanish, yuqori darajadagi kasbiy malaka, mahorat va iqtidorni namoyon qila olishni anglatadi. Kompetentlik - ma'lum fan sohasida samarali faoliyat olib borish uchun bilim va tajribalarni egallash. Nutqiy qobiliyatni rivojlantirish tarkibiga sof kasbiy bilim, ko'nikma va malakalardan tashqari tashabbuskorlik, hamkorlik, guruhda ishlash layoqati, kommunikativ qobiliyat, real baholay olish, mantiqiy fikrlash, axborotni saralash va foydalana olish kabi sifatlar ham kiradi. Nutqiy qobiliyat tushunchalarining tavsiflarida quyidagi holatlarga alohida e'tibor qaratiladi:

- ✓ bilimlar majmuining amalda qo'llanishi;
- ✓ shaxsning fikrini ifoda eta olishi, xislatlari, fazilatlarini;
- ✓ amaliy faoliyatga nutqiy tayyorlik darajasi;
- ✓ muammolarni hal qilish, amalda zarur natijalarni qo'lga kiritish layoqati;
- ✓ shaxsning kasbiy faoliyatini ta'minlovchi bilim, ko'nikma, malakalar yaxlitligi;
- ✓ faollashgan (amaliyotga tatbiq qilingan) o'quv, bilim, tajribalar majmui;
- ✓ shaxsning maksadga yo'naltirilgan emotsional iroda kuchi.

Bizningcha, nutqiy qobiliyat faqatgina bilim va ko'nikmalarni so'zdagi yig'indisi bo'libgina qolmay, balki talabalarning egallagan bilimlarini mobillashtirish va amaliyotda muayyan vaziyatlarda qo'llay olishi bilan ham tavsiflanadi. O'z egallagan bilim, ko'nikma va malakalarini nutqiy faoliyatda qo'llay olish tajribasi deb qarash kerak. Bunday ta'limning asosiy vazifasi talabalarni topshiriqlarni yechish faoliyatiga va hayotiy faoliyati doirasida turli muammolarni xal qilishga o'rgatish kelib chiqadi. Jahon ta'lim amaliyotida "nutqiy qobiliyat" tushunchasi uzida ta'limning intellektual va malakaviy tarkibini birlashtirish va nutqiy jarayonda ifoda etish, ta'lim mazmunini interpretatsiyalash g'oyasini qamrab olish bilan birga madaniyat va faoliyat sohalaridagi keng qamrovli (axborot, huquqiy va x.k.) qator ko'nikma va malakalarni integratsiyalash tabiatiga ega. Modulli o'qitishda nutqiy qobiliyat-fan bo'yicha egallangan nazariy bilim, amaliy ko'nikma va malakalarni kundalik hayotida duch keladigan amaliy va nazariy masalalarni yechishda foydalanib, mazkur bilimlarni nutqiy jarayonda qo'llay olishdir. Nutqiy qobiliyatni rivojlantirishga yo'naltirilgan ta'lim talabalarning egallagan bilim, ko'nikma va malakalarini o'z shaxsiy, kasbiy va ijtimoiy faoliyatida amaliy qo'llay olish kompetensiyalarini shakllantirishga yo'naltirilgan ta'limdir. Hozirgi kunda yetuk mutaxassis bo'lib yetishish uchun kasbiy nutq kompetensiyasini takomillashtirish kerak. Shu sababli, oliy ta'limdagi o'quv jarayonida talabalar kasbiy nutq qobiliyatiga katta e'tibor qaratilmoqda. Bo'lajak o'qituvchilarni kasbga metodik tayyorlash tizimida ushbu mutaxassisni yetarli darajada tayyorlash, unga madaniyatning alohida shakli, fikrlash vositachisi bo'lgan va shaxs tomonidan amalga oshiriladigan

o'qitiladigan til, o'rganilayotgan til mamlakati, bu tilni o'qitish tamoyillari, usullari va vositalari haqida bilim berish katta ahamiyatga ega. Ushbu komponentlarning har biri ma'lum bir xilma-xil kasbiy faoliyatni asoslaydigan va tartibga soluvchi ma'lum nazariy bilimlar bilan birga keladi. Yetarli kasbiy malaka va kasbiy madaniyat pedagogik faoliyatni amalga oshirish uchun zarur shartdir. Talaba kasbiy nutq qobilyatini takomillashtirish uchun o'sha sohani yetarli darajada bilishi, sohaning eng mayda elementlari haqida malakali gapira olishi, tegishli psixologik-pedagogik va uslubiy bilimga, umumiy nutqiy-madaniy tayyorgarlikka ega bo'lishi kerak. Demak, mo'dulli o'qitish tizimida talabalar nutqiy qobilyati samaradorligi ko'pgina omillar bilan belgilanadi, ulardan eng muhimi o'qituvchining darsda talabalar bilan muloqot qilish jarayonida so'zlardan o'z o'rnida unumli foydalana olishidir. Kommunikativ va tarbiyaviy funksiyani amalga oshirishda o'qituvchining nutqi juda katta rol o'ynaydi. Talabalar bir biri bilan o'zaro munosabatda bo'lgan darajada kommunikativ madaniyatga ega bo'lsa, ularning mahorati namoyon bo'ladi. Biroq, amaliyot shuni ko'rsatadiki, talabalarning darsdagi nutq faoliyati hali ham zaif tomon bo'lib, aloqa muammolarini hal qilishda qiyinchiliklarga olib keladi. Ko'rinib turibdiki, bu og'zaki muloqotda yetarli darajada tayyorgarlik ko'rmaslik oqibati. Talaba nutqi haqli ravishda ta'lim jarayonida eng samarali vositalardan biri hisoblanadi. Talabaning, ayniqsa modulli o'qitish darslarida nutqiy mahorati bevosita so'zni o'z o'rnida topib qo'llay olish va asl ma'nosini bilish darajasiga bog'liq. Bu diksiya va so'z ustida, o'z fikrini aniq ifodalash va ularning to'g'riligini asosli isbotlash ustida doimiy va maqsadli ishlashni talab qiladi. Yuqorida aytilganlarning barchasi talabalarni darsda muloqot qilish ko'nikmalariga maqsadli ravishda o'rgatishda qanday rol o'ynash kerakligini belgilaydi. Ko'rinib turibdiki, modulli o'qitish tizimida talabaning nutqiy faoliyati o'ziga xos mazmun bilan to'ldiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Khaitova, I. I., & Olimov, S. S. (2020). The Main Problems Of Studying Electronic Information And Educational Environment Of The High School: Experience Of Analysis Of Scientific Literature. The American Journal of Social Science and Education Innovations, 2(12), 127-131.
2. Avliyoqulov N.X. O'qitishning Modul tizimi va pedagogik texnologiyasi amaliy asoslari, – Buxoro, 2001, – 7 b.
3. Rashidov X., Xabib X. va boshqalar. Kasbiy pedagogika. O'quv-uslubiy qo'llanma. – T., 2007, – 23 b.
4. Raximov B.X., Mavlyanov A., Choriyev V. va boshqalar. Pedagogik texnologiyalar sxemalarda. O'quv qo'llanma. – T.: Fan va texnologiyalar. 2009, – 83b.
5. Sayidaxmedov N. Yangi pedagogik texnologiya mohiyati va zamonaviy loyihasi. – T.: Ta'lim markazi, 1999, – 43 b.
6. Sayidaxmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar (nazariya va amaliyot).–T.: Moliya. 2003, – 76 b.
7. Tolipov O'., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyaning tatbiqiy asoslari. O'quv qo'llanma. – T.: Fan. O'zPFITI, 2006, – 81 b.

MUNDARIJA TABLE OF CONTENTS СОДЕРЖАНИЕ		
1.	The Impact of Artificial Intelligence on Language Learning Fozila Shoumarova	4
2.	ASSESSMENT OF MORPHOLOGICAL CHANGES AFTER HEMORRHOIDECTOMY Kuziboyev Shohrukhbek, Tuychiev Ibrokhim	7
3.	INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA SHAXS ISMLARINING O'XSHASH VA FARQLI JIHATLARI Gulshoda Avloyorova	10
4.	OLIY TA'LIM TALABALARIDA DIDAKTIK KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISH UCHUN ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH Ho'jamberdiyeva Fotima Ne'matovna	13
5.	Iqtisodiy ko'rsatkichlarning foiz miqdorini hisoblashda ehtimollik metodlari. R. Qo'chqarova A.G. Abdullayev	17
6.	ASSESSMENT OF POST-HEMORRHOIDECTOMY OUTCOMES AND ASSOCIATED COMPLICATIONS RELEVANCE OF THE STUDY Kuziboyev Sh.I.	20
7.	The Role of the Discussion Method in the Development of English Speech Karimova Nazokat Zoirjon kizi	23
8.	MATEMATIKA DARSLARIDA MASALA VA MASHQLAR XUSUSIYATLARI VA ULARNI NAZARIY DARSLARDA QO'LLASH M.M.Abdumannopov S.Z.Bekmirzayeva	28
9.	"AQXI AGROTEKHOPARKI" — ИННОВАЦИОН АГРАР РИВОЖЛАНИШ МАРКАЗИ Юнусов Абдувохид Абдукаримович	31
10.	MILLIY IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDA KLASSTERLARGA ASOSLANGAN TO'QIMACHILIK SANOATI Anvarov Sherzodbek Dilmurod o'g'li	38
11.	An'anaviy ta'lim jarayonida boshqaruvning murakkabligi va inson omiliga bog'liqlikni kamaytirish. Jo'rayeva Gulxayo Sabirovna	40

12.	RESPUBLIKAMIZDA OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHNING MUHIM VAZIFALARI Yunusov Abduvoxid Abdukarimovich	44
13.	MATEMATIKADA AMALIY MASALALAR UMUMIY VA KASBIY KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISH VOSITASI SIFATIDA Sh. Axmedov, D.Xasanova	48
14.	RESPUBLIKAMIZDA MULK SHAKLLARI VA UNING HIMOYASI Valiyev Muhammadjon Bahodir o'g'li Abduraimov Sherali No'monjonovich	51
15.	TADBIRKORLIK HAMDA BARQAROR IQTISODIYOT RIVOJLANISHIDA QONUNLARNING AHAMIYATI Valiyev Muhammadjon Bahodir o'g'li	56
16.	INSON TANA A'ZOLARI BILAN BOG'LIQ IBORALARNING USLUBIY XUSUSIYATLARI Toshtonova Muxlisa Bozorboyeva Muslima	59
17.	SHAHAR YO'LOVCHI TRANSPORTI YO'LOVCHILARNI HARAKATLANISH VAQTINI OPTIMALLASHTIRISH BO'YICHA TAKLIFLARNI TEXNIK-IQTISODIY ASOSLASH Xomidov Anvarbek Ahmadjon o'g'li	63
18.	DARSDA TALABALAR NUTQIY QOBILIYATINI SHAKLLANTIRISH MASALALARI Kamoliddinova Maftuna Xusniddin qizi	68